

**HEGEMONYA TARTIŞMALARI
IŞIĞINDA İNGİLİZ VE AMERİKAN
HEGEMONYALARI: YÖNLENDİRİCİ
HEGEMONYADAN KURAL
KOYUCU HEGEMONYAYA**

*Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi Dergisi,
Cilt 34, Sayı 1, 2016
s. 63-92*

Muammer KAYMAK

Doç.Dr., Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
muammerkaymak@gmail.com

Öz: Bu yazıda uluslararası ilişkilerde hegemonya tartışmaları ışığında, kapitalizmin son iki yüzyıllık tarihinde sistemin uluslararası düzeyde işleyişini biçimlendiren temel ilke ve normları oluşturan İngiltere ve ABD'nin üstünlüğü karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Bu çerçevede hegemonya kavramını, güçlü bir devletin iktisadi, askeri ve entelektüel kapasitesine dayanarak diğer devletler üzerinde rıza temelinde hükümet benzeri bir fonksiyon icra etmesi biçiminde tartışan Neo-Gramsciyen Kuram ile Gramsciyen hegemonya anlayışını Dünya Sistemi Kuramına uygulamaya çalışan G. Arrighi'nin ortaya koyduğu hegemonya analizlerinden yararlanarak iki farklı hegemonik liderliğin ortaya çıktığı koşullar ve işleyiş biçimleri tartışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Hegemonya, İngiltere, ABD, 19. Yüzyıl, 20. Yüzyıl.*

**BRITISH AND U.S. HEGEMONY
IN THE LIGHT OF HEGEMONY
DEBATES: FROM GUIDED TO
RULE SETTING HEGEMONY**

*Hacettepe University
Journal of Economics
and Administrative
Sciences
Vol. 34, Issue 1, 2016
pp. 63-92*

Muammer KAYMAK

Assoc.Prof.Dr., Hacettepe University
Faculty of Economics and Administrative
Science
Department of Economics
muammerkaymak@gmail.com

Abstract: In this article, the supremacy of Britain and U.S. who formulate basic principles and norms shaping the operation of international system in the last two centuries respectively, has been compared in the light of hegemony debates. Within this framework, the conditions which lead to emergence of two different hegemonic leadership and their basic mechanisms have been investigated by focusing on Neo-Gramscian and G. Arrighi's hegemony analysis that attempts to apply Gramscian hegemony to World-System Theory. Despite their divergent theoretical premises, these two critical approaches define hegemony as power of a state to exercise governmental functions over a system of sovereign states on the basis of consent.

Keywords: *Hegemony, Britain, U.S., 19th Century, 20th Century.*

GİRİŞ

Karl Polanyi'nin 1944 yılında yayınlanan ünlü eseri *Büyük Dönüşüm* şu sözlerle başlar; “Ondokuzuncu yüzyıl uygarlığı çöktü, bu kitap bu olayın siyasal ve ekonomik kaynaklarıyla, aynı zamanda onun yol açtığı büyük dönüşümle ilgili”. Polanyi (2000: 35)'ye göre çöken uygarlık, dört kurum üzerinde durmaktadır. Bunların ilki, bir asır boyunca büyük güçler arasında uzun ve yıpratıcı savaşlar çıkmasını önleyen güç dengesi sistemidir. İkincisi dünya ekonomisinin daha önce görülmemiş bir şekilde örgütlenmesini sağlayan altın standardı, üçüncüsü büyük bir maddi refaha yol açan “kendi kurallarına göre işleyen” piyasa ve son olarak dördüncüsü ise liberal devletti. Bu kurumlar, varlığını 19. Yüzyılın lider ülkesi İngiltere'nin maddi, askeri, ideolojik gücüne borçluydu.

Polanyi'nin kitabı yayınlandığı yıl, ABD'nin New Hampshire Eyaleti'ndeki Bretton Woods kasabasında çöken uygarlığın külleri üzerinden, ABD öncülüğünde yeni bir uygarlık tasarlanmaktaydı. Bu tasarım 19. Yüzyıl deneyiminden dersler çıkarmış, kurumsal denetim araçlarıyla desteklenmeyen, İngiliz ekonomik gücünün ve dünya çapında kurduğu iktisadi ağın yönlendiriciliğinde neredeyse kendiliğinden işleyen İngiliz hegemonyasının yerine, güçlü kurumsal mekanizmalarla güvence altına alınan bir ABD hegemonyası inşa etmek üzere gündeme gelmiştir.

1970'lere kadar başarılı bir şekilde işleyen Amerikan hegemonyasının 1970'lerde gerileme eğilimine girmesi Uluslararası İlişkiler yazınında hegemonya tartışmalarının canlanmasına ve geçmişteki hegemonik güçlerin ortaya çıkışı ve gerilemesini açıklamaya dönük kuramsal çabaların artmasına neden oldu. Bu tartışmalarda iki farklı hegemonya kavramlaştırması öne çıktı. Bunlardan ilki, hegemonyayı tahakkümle özdeşleştiren ve bu kavramı uluslararası sistemin tarihi boyunca başat güçlerin (dominant powers) yükseliş ve gerileme çevrimini açıklamak için kullanan *neo-realist* yazarlar tarafından “hegemonik istikrar kuramı” çerçevesinde geliştirildi. Bu okulun en önde gelen temsilcileri Gilpin (1981) ve Krasner (1976) büyük güçlerin yükselişi ve düşüşünü koşullayan etkenleri devlet merkezli bir çerçeveden tartıştılar. Bu düşünürlerin ortak noktası devletler arası sistemde, hegemonyayı güç, ulusal çıkar gibi toplumsal belirlenimlerden bağımsız olarak tanımlanan kavramlarla açıklamaya çalışmalarıydı. Buna karşılık düşünsel olarak Marksizm'den etkilenen bir grup kuramcı, hegemonyayı özgül bir kavram olarak devletler arası sistemin hiyerarşik ve eşitsiz yapısını tahakkümden daha karmaşık mekanizmalar aracılığıyla yeniden üreten bir egemenlik biçimi olarak tartıştı. Bu ikinci grupta yer alan Neo-Gramsciyan (Neo-Gramscian) Kuram devletler arası alanda belli bir devletin üstünlüğünün hegemonik olabilmesinin, bu devletin diğer devletler üzerinde hükümet benzeri bir fonksiyon icra etme kapasite ve yeteneğine bağlı olduğunu ve ancak bunun realist geleneğin öne sürdüğü gibi yalnızca ulusal çıkarların bütünsel bir temsilcisi olarak kavranan devlet ekseninde tanımlanamayacağını öne sürdü. Söz konusu iki okul

hegemonyayı zor ve rızanın bir bileşimi olarak tanımlamalarına karşın, hegemonyanın kaynağı, oluşumu ve işleyiş mekanizmalarına farklı perspektiflerden yaklaşmaktadır. Neo-Gramsciyen Kuram, hegemonyayı devlet içindeki sınıflar arasındaki ilişkileri tanımlayan bir içerikten hareketle devletler arası ilişkilere uygularken, Dünya Sistemi Kuramı, sınıflar yerine “dünya ekonomisi” içindeki devlet yapılarının rekabeti temelinde bir hegemonya analizine yönelmektedir. Bu yazıda söz konusu hegemonya kuramlarının oluşumuna ve temel savlarına ilişkin bir tartışma yürüttükten sonra bu tartışma ışığında sırasıyla 19. Yüzyıl’daki İngiliz hegemonyası ile Bretton Woods Anlaşması ile kurumsal mekanizmaları oluşturulan 20. Yüzyıl ABD hegemonyasını karşılaştırmalı olarak ele alacağız.

I. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE HEGEMONYA TARTIŞMALARI: DÜŞÜNSEL KÖKENLER

Antik Yunan kökenli bir kavram olan hegemonya, kökeni itibariyle devletler arasındaki ilişkileri tanımlamak üzere formüle edilmişti. Eski Yunanca’da öncülük etmek yönlendirmek anlamına gelen *hēgeisthai*’den türetilen hegemonya kavramı, siyasi üstünlük, yönetim ve otorite anlamına gelmektedir. Xenophon ve Ephorus gibi Yunan tarihçiler, Peloponez Birliği içindeki Sparta’nın lider konumunu, site devletlerinin Pers işgaline karşı oluşturdukları Attik Delos Birliği içinde Atina’nın yönlendirici rolünü tanımlamak için bu kavramı kullandılar (Wickersham, 1994: x). 20. Yüzyıla kadar devletler arası ilişkileri tanımlayan bir kavram olan hegemonya, 20. Yüzyıl başlarında Rusya’daki Marksist çevreler arasında 1905 Devrimi sürecinde işçi sınıfının yaklaşan devrimde köylülük ile ittifakının içeriğini tanımlayan bir kavram olarak, sınıf ittifakı içinde işçi sınıfının ideolojik ve politik liderliğini ifade etmek üzere yaygın bir şekilde kullanıldı. 1920’li yılların III. Enternasyonal tartışmalarında hegemonya kavramı benzer içerikte kullanılmaya devam etti (Cox, 1983: 163-164). İtalyan Marksist politikacı ve düşünür Antonio Gramsci, ilk taslağını 1929’da kaleme aldığı Hapishane Defterleri’nde bu kavramı bu özgül anlamının ötesine taşıyarak, geliştirdiği kuramsal yaklaşımın merkezi bir kavramına dönüştürdü. Gramsci’nin *Hapishane Defterleri*’nin 1970’lerde İngilizce’ye çevrilmesinin ardından hegemonya kavramı yoğun bir akademik ilginin konusu haline geldi ve 1980’lerin başında Gramsci’nin kuramsal mirasından hareket eden Robert Cox (1981; 1983) ve izleyicileri tarafından Uluslararası İlişkiler literatürüne taşındı. Öte yandan farklı kuramsal öncüllerden hareket eden Giovanni Arrighi gibi Dünya Sistemi Kuramcıları da hegemonya tartışmalarında Gramsci’nin zor ve rızanın bileşimi olarak hegemonya çözümlemesinden yararlandılar.

Marksist gelenekten etkilenen bu iki okulun hegemonya kuramlarına göz atmadan önce uluslararası ilişkiler alanında Marksist geleneğin merkezi kavramlarından birisi olan emperyalizm konusundaki görüşlerine açıklık getirmekte yarar var. Neo-

Gramsciye Okulun kurucusu Cox (1981: 142), emperyalizmin “birbirini izleyen farklı dünya düzeni yapıları içinde güç ve itaatin büründüğü farklı biçimlerin ötesinde”, anlamlı bir özünün olmadığını savunur. Gramsci’yi izleyerek geliştirdiği kavramsal çerçeve ile hegemonyanın farklı evrelerini açıklamaya yönelir. Dünya Sistemi Kuramı ise, kapitalist gelişmeyi, merkez ve çevre ikiliği içinde mübadeleye dayalı bir dünya ekonomisinin gelişmesi olarak kavradığı için, 20. Yüzyıl başlarında Lenin ve Buharin gibi düşünürlerce geliştirilen kapitalizmin üretim alanındaki gelişme yasalarına dayalı emperyalizm çözümlenmesini reddeder. Bunun yerine büyük ölçüde 1960’larda geliştirilen ve dünya ekonomisini merkez çevre ikiliği içinde ele alan Bağımlılık Okulunu izler. Böylece her iki okul da hegemonik güç mücadelelerini kapitalizmin gelişme yasalarına dayalı olarak açıklamaktan kaçınır. Ancak, her iki okul da günümüzün eşitsiz ve hiyerarşik dünyasında güç ilişkilerinin oluşumunu çözümlenmek bakımından yararlı bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle Neo-Gramsciye Okul, uluslararası güç ilişkilerini sınıf ilişkileri, devlet biçimleri, ideoloji ve kurumlar gibi öğelerin karşılıklı ilişkileri çerçevesinde açıklayarak rakiplerine göre daha güçlü bir kuramsal pozisyonu temsil etmektedir.

1.1. Gramsci’nin Kuramsal Mirası ve Neo-Gramsciye Hegemonya Kuramı

Hegemonya tartışmalarına kaynaklık eden Antonio Gramsci, kavramı Batı Avrupa’da burjuva egemenliğinin yeniden üretilmesini açıklamaya dönük bir çerçevede ele aldı. Bu çerçevede bir yandan Rusya’daki ve Enternasyonal’daki sorunsalına bağlı kalırken diğer yandan Makyavel’den beri siyaset kuramının önemli bir başlığını oluşturan egemenliğin zor ve rızanın gerekli bir bileşimine dayanması gerektiği fikrini eksen alarak, Batı Avrupa’da burjuvazinin iktidara gelişinin ve sürdürmesinin yolu olarak gördü:

...Toplumsal bir grubun üstünlüğü kendisini iki yolla açığa vurur, ‘tahakküm’ biçiminde (domino) ve ‘düşünsel ve moral önderlik’ (direzio) biçiminde. Toplumsal bir grup karşıt grupları güdümler; onları ‘tasfiye etme’ hatta belki de silah zoruyla kendine ram ettirme eğilimi gösterir; kendi meşrebindeki gruplara ve ittifak içinde olduğu diğer gruplara önderlik eder. Toplumsal bir grup, yönetime geçmeden önce ‘önderlik’ icra edebilmelidir ve gerçekte etmelidir de (bu gerçekten de iktidara gelmenin başlıca koşullarından biridir); daha sonrasında iktidarı kullandığında egemen hale gelir, fakat iktidarı sınımsız elinde tutsa bile bir yandan da önderlik etmeye devam etmelidir (Gramsci, 2010: 307-8).

Gramsci (2010: 301)’ye göre egemenlik yalnızca devletin hukuk, ordu polis vb. zor ve disiplin aygıtı ile sağlanamaz; aynı zamanda yönetilenlerin aktif ve pasif rızasını gerektirir. Rıza, bir yandan egemen sınıfın entelektüel ve ahlaki liderliğine diğer yandan yönetilen sınıflara verdiği tavizlere bağlı olarak sağlanır. Böylece yönetilen sınıflar egemen sınıfın hegemonyasına tabi hale gelir. Onu meşru bir güç olarak kabul eder,

onun egemenliğinde kendi çıkarlarını gerçekleştirdiklerini düşünürler. Gramsci, sınıf egemenliğinin kurumsal biçimi olan devletin yalnızca iktidarı sürdürecektir yönetsel, hukuki, askeri bürokratik örgütlenme biçimleriyle değil aynı zamanda sivil toplumun kilise, okul, sendikaların meslek örgütleri aracılığıyla sağladığı hegemonyaya dayandığı ifade eder. Bu örgütler sivil toplumda burjuvazinin egemenlik aracı olan devletin dayanaklarını oluştururlar. Kapitalizmin ilk olarak ortaya çıktığı Batı Avrupa toplumlarında sivil toplumun gelişme düzeyi burjuva sınıf egemenliğinin hegemonik kapasitesini artırmıştır. Bu durum bütün veçheleriyle toplumsal formasyonda burjuvazinin egemenliğini güvence altına almaktadır (Gramsci, 2010: 277).

Batı Avrupa’da burjuva hegemonyasının inşasında eski rejimlerin burjuva devrimleri yoluyla devrilmesinin önemli bir payı vardır. Burjuvazi bu devrimlerde alt sınıflara önderlik etmiş, kendi programını genel bir özgürlük ve eşitlik programı olarak kabul ettirmeyi başarmıştır. Öte yandan Almanya, İtalya gibi ulusal birliğin ve kapitalist dönüşümün kapitalizmin daha ileri bir gelişme aşamasında gündeme geldiği ülkelerde, alt sınıfların siyasal mobilizasyonunun yarattığı endişeler, burjuva egemenliğinin eski rejimin kalıntısı olan sınıflarla ittifakla tepeden reformlar yoluyla gerçekleşmesi seçeneğini gündeme getirmiştir. Gramsci’nin “pasif devrim” adını verdiği bu seçenek ile yönetilen sınıfların siyasal katılımından dışlanarak hegemonyaya eklenmeleri sağlanmıştır. Gramsci’ye göre burjuva sınıf egemenliği hegemonik olarak örgütlendiğinde, devletin kurumsal organları da yerine getirdikleri işlevlerin hangi toplumsal kesimler tarafından icra edildiğinden bağımsız olarak, egemenliğin yeniden üretilmesini sağlarlar. Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişme düzeyiyle bağlantılı olan hegemonya, devlet organlarının görevlerini ifa ederken hangi sınırlar içinde davranacaklarını ve hangi sınırları aşamayacaklarını belirler (Yetiş, 2009: 134-138).

Gramsci hegemonya analizinde ulusal siyasete odaklanmasına karşın uluslararası ilişkilere de değinmiş, uluslararası ilişkilerin mantıksal olarak tekil ülkelerdeki temel toplumsal ilişkilerin bir türevi olduğunu ve bunları izlediğini savunmuştur. Gramsci (2010: 250-252)’ye göre uluslararası ilişkilerdeki mutlak ve göreceli güç ilişkileri toplumsal ilişkilerdeki yapısal değişikliklerden kaynaklanır, ancak bu değişiklikler kendini teknik ve askeri değişiklikler biçiminde ortaya koyarlar. Gramsci’nin hegemonya analizini uluslararası ilişkilere uygulayan Robert Cox (1983: 169) uluslararası düzeyde hegemonyanın ulusal düzeydeki sınıfsal hegemonyanın bir uzantısı olduğunu, ulusal düzeyde hegemonyayı sağlayan değerler ve normların dünya çapında uygulanmasıyla uluslararası hegemonyanın hayata geçirilebileceğini söyler. II. Dünya Savaşı sonrası ABD hegemonyası döneminde, hegemonik değer ve normların uluslararası düzeyde hayata geçirilmesini IMF, Dünya Bankası, OECD, ILO vb. uluslararası kuruluşlar üstlenmiştir. Bu kuruluşlar eliyle hegemonik düşüncelerin yayılması Gramsci’nin “pasif devrim” adını verdiği tepeden dönüşüm stratejisinin uluslararası ölçekte uygulanması şeklinde yorumlanabilir. Gramsci’nin “pasif devrim”

tartışmasıyla bağlantılı olarak el aldığı bir diğer kavram olan “transformizm” de uluslararası hegemonyanın işleyişini açıklamak üzere kullanılabilir. “Transformizm”, hegemonyayı tehdit eden karşı hegemonik güçlerin, egemen elitler eliyle parça parça asimile edilmesi ve tehlikeli düşüncelerin evcilleştirilmesi ve böylece yerleşik sosyal ve politik iktidarı tehdit edebilecek sınıf temelli örgütlü bir muhalefetin doğuşunun engellenmesi anlamına gelir. Uluslararası düzeyde “transformizm”, hegemonyaya tabi devletlerdeki (özellikle az gelişmiş ülkelerdeki) karşı hegemonik oluşumların engellenmesi amacıyla uluslararası kuruluşlar ve ABD üniversiteleri aracılığıyla hegemonik iktidara eklenecek yerel elitler yaratma biçiminde işler (Cox, 1983: 172-173).

Cox (1981: 135-138)’a göre, belli bir tarihsel yapı içerisinde hegemonya birbiriyle karşılıklı bağlantılı şu üç etkinlik alanı üzerine inşa edilir; i) Belirli toplumsal güçleri doğuran maddi, kurumsal ve söylemsel biçimlerdeki toplumsal ilişkilerin bütünlüğünü kapsayan *toplumsal üretim ilişkileri*, ii) Tarihsel olarak olumsal devlet-sivil toplum komplekslerini içeren *devlet biçimleri* ve iii) Yalnızca istikrar ve çatışma aşamalarını temsil etmekle kalmayan, aynı zamanda alternatif dünya düzeni biçimlerinin nasıl doğacağını da düşünmeyi sağlayan *dünya düzenleri*. Temel kolektif özne olan çatışan *toplumsal güçlerin* doğuşu bu üç etkinlik alanından birisi olan *toplumsal üretim ilişkilerindeki* değişikliklerden kaynaklanır. Toplumsal güçlerin hareketi, devlet biçimi ve dünya düzeninde birbirini besleyen dönüşümler meydana getirir.

Sonuçta ortaya çıkan yeni tarihsel yapı hegemonyanın tesis edildiği üç etkinlik alanındaki etkileşimin sonucudur. Ancak değişimin öznesi toplumsal güçlerdir. Yeni bir tarihsel yapı, bir diğer üç ögenin karşılıklı ilişkiler içinde birleşmesiyle yaratılır; i) Öznelerarası anlamlarıyla ve aynı zamanda dünya düzeninin kolektif imgesi olarak anlaşılan *fikirler*, ii) Biriktirilmiş kaynaklar anlamında *maddi güçler* ve iii) Maddi güçle fikirlerin bir karışımı ve belirli bir düzenin istikrarının temel araçları olan *kurumlar*¹

Cox (1981: 141-3), emperyalizm tartışmalarına eğilirken, klasik emperyalizm kuramlarına mesafeli bir yaklaşım sergiler ve bunun yerine üç farklı emperyalizm evresi saptar. Buna göre 19. Yüzyıl başlarından 1870’lere kadar süren dönem İngiliz hegemonyası altında işleyen “liberal emperyalizm” dönemidir. Rakip emperyalist güçlerin ortaya çıktığı ve dünyanın paylaşımına yöneldiği 1873-1945 arasındaki dönem ise “yeni emperyalizm” ya da “kolonyal emperyalizm” dönemidir. Bu dönemde İngiliz hegemonyası ABD ve Almanya gibi ülkelerin meydan okumasıyla karşılaşarak önce gerilemeye başlamış, iki savaş arasında ise ortadan kalkmıştır. 1945 sonrası dönem ise ABD’nin liderliğinde işleyen “emperyal güç” dönemidir. Cox’a göre her bir dönem farklı toplumsal üretim ilişkilerine karşılık gelir. Değişen toplumsal üretim ilişkilerinin ürettiği toplumsal güçler, dünya düzenini ve devlet biçimini etkileyerek dönüşen ve

etkileşen ideoloji-maddi güç ve kurumlar matrisinin yeni bir tarihsel yapı oluşturmaya zemin hazırlarlar. Bu çerçeveden hareketle Cox, (1981: 141-142), 19. Yüzyılın İngiliz hegemonyası altında işleyen serbest ticarete dayalı sanayi kapitalizminin yarattığı örgütlü işçi sınıfının mücadelesinin 20. Yüzyılın Keynesyen esaslara dayalı müdahaleci kapitalizmini, buna uygun devlet biçimini (refah devleti) ve yeni bir dünya düzenini (ABD hegemonyası) oluşturduğunu belirtir.

Neo-Gramsciyen yaklaşıma göre uluslararası ilişkilerde hegemonya bir öncü devletin diğer devletler üzerinde yönetici bir rol oynaması biçimde ortaya çıkar. Burada hegemonya, hegemonik gücün oluşturduğu kurumlar ve sahip olduğu maddi kaynaklar tarafından desteklenen ve hegemonik gücün kurucu düşüncelerinin kabul edilmesiyle kendisi ortaya koyan geniş tabanlı bir rıza anlamına gelir (Cox, 1981: 140). Ancak sınıf egemenliğinin gerçekleştiği ulusal devlet düzleminden farklı olarak burada hegemonik projenin muhatapları bağımsız ulusal çıkarlar etrafında örgütlenen tekil ulus devletlerdir. Bu nedenle uluslararası ilişkilerde hegemonya ulusal düzeydeki hegemonyadan farklı araçları ve mekanizmaları gerektirir. Belli bir devletin hegemonyasını kabul ettirebilmesi tek tek ulusal devletlerin ortak çıkarları doğrultusunda davrandığı ve bu ortak çıkarların taşıyıcı olduğu algısını yarabilmesine bağlıdır. Öte yandan belli bir devletin egemenlik alanında milliyetçilik, popülizm vb. yoluyla “ortak çıkarlar” tanımlamak mümkünken uluslararası ilişkilerde böyle bir ortak genel çıkar tarif etmek oldukça zordur. Üstelik bu başarılı olsa bile bir devletin diğer devletler karşısında gücünün artması kendi ulusal çıkarlarını diğerlerine dayatma konusunda büyük avantajlar sağlar. Bu da diğer güçlü devletlerin olası tepkisine ve hegemonik projeden kopmasına yol açabilir. Hegemonya, buna aday olan devletin biricik amacının diğer devletler karşısında daha fazla güç elde etmek olmadığı algısını yarabildiği koşullarda olanaklıdır. Hegemonik devlet, dünya çapında egemen sınıfların kendi yurttaşları karşısındaki kolektif güçlerinin artışı ve pekiştirilmesini sağlayacak temel aktör olduğunu güvenle ilan edebilmelidir (Arrighi, 1993: 151). Gramsci'nin uluslararası ilişkilerde hegemonya tartışmalarına kolayca tercüme edilebilecek şu ifadesinde vurguladığı gibi:

Devletin belli bir grubun organı olarak o grubun maksimum ölçüde genişlemesi için elverişli koşulların yaratılmasına yazgılı bir organ olarak görüldüğü doğrudur. Fakat o tikel grubun gelişimi ve yayılması evrensel bir yayılmanın bütün ‘ulusal’ güçlerin gelişiminin motor gücü olarak tasavvur edilir ve öyle sunulur. Bir başka anlatımla, egemen grup bağımlı grupların genel çıkarlarıyla somut biçimde koordineli olur; devletin yaşamı da (hukuksal düzlemde) temel grubun çıkarları ile bağımlı grubun çıkarları arasındaki istikrarsız dengelerin –bu dengelerde egemen grubun çıkarları hüküm sürer fakat ancak belli bir noktaya kadar, yani dar anlamda ekonomik-korporatif çıkar gözden çıkarılarak- oluşumuna ve bunların aşılmasına değgin bir süreç olarak düşünülür (Gramsci, 2010: 250-251).

Bu çerçevede aşağıda ele alacağımız gibi II. Dünya Savaşı sonrası ABD hegemonyasının iktisadi veçhesi ABD'nin ulusal çıkarlarını yansıtmasına karşın, oluşturulan uluslararası düzende ABD'nin lider rolünün diğer ülkeler açısından “ortak çıkar” olarak tanımlanabilmesi, başka bir ifadeyle “dar ekonomik korporatif çıkar” olarak görülmemesi hegemonik projenin başarısının temel nedenidir. Öte yandan ABD'nin II. Dünya Savaşını izleyen dönemde komünizm tehdidine karşı “hür dünya”nın liderliğini üstlenmesinde komünizme karşı yürüttüğü ideolojik, kültürel, entelektüel mücadelenin kendi ulusal çıkarlarının ötesinde bir “ortak çıkar” olarak görülmesinin büyük bir rolü vardır.

Neo-Gramsciyen okula göre “ortak çıkar” fikrine dayalı hegemonik düzenin yaratılmasının önsel koşulu toplumsal sınıflar arasındaki geçici ittifakın temelini oluşturacak hegemonik fikirler ya da bir egemen ideoloji etrafında bir “tarihsel blok” inşa edilmesidir. Böylece, belli bir toplumsal sınıfın entelektüel ve moral liderliği altında organize edilen başarılı bir blok politik (devlet) ve sivil toplum arasında konjonktürel (kısa dönemli) bağlantıya karşıt olarak organik (uzun dönemli) bir bağlantı kurar.

Hegemonik bir dünya düzeni, tabii sınıflar tarafından benimsenecek bir egemen ideolojiye eklenme üzerine kurulu bir “uluslararası tarihsel blok”un inşa edilmesini gerektirir. Bu “uluslararası tarihsel blok”, yalnızca ulusal kapitalist çıkarlar ittifakı değildir. Bu bloğun başarısı işçi sınıfının bu yeni kurumsal bağlamı ve onunla ilişkili değerleri meşru olarak kabul etmesi için ikna edilmesine ve bu bloğa eklenmesine bağlıdır (Burnham, 1991: 76-7).

Elbette devletler arası sistemde hegemonik devlet olmak egemenliğin zora dayalı yönünü dışlamaz. Bilakis istikrarlı ve uzun dönemli bir hegemonya uluslararası düzlemde askeri-diplomatik gücün örgütlenmesi ve harekete geçirilmesinde tekeli bir pozisyonu gerektirir. Bu askeri güç, dünya düzeninin istikrarı için her yerde hazır ve nazır olmalıdır. Hegemonik bir dünya düzeninde, hegemonik devletin zor aygıtları doğrudan ya da dolaylı olarak, hegemonyayı tehdit eden devletler ve burjuvazinin sivil toplum üzerindeki hegemonyasının zayıf olduğu az gelişmiş ülkelerde düzeni tehdit eden karşı hegemonik oluşumlar karşısında sıkça başvurulan bir araç olarak her zaman gündemdedir.

1.2. Gramsci - Dünya Sistemi Sentezi: Arrighi'nin Hegemonya Analizi

Hegemonya kavramını, özgül bir teorik yaklaşımın merkezi kavramı olarak kullanan bir diğer kuram ise Immanuel Wallerstein'in formüle ettiği Dünya Sistemi Kuramıdır. Dünya Sistemi Kuramının analiz birimi “tek bir işbölümü ve çok sayıda kültürel sistem”den oluşan dünya sistemidir. Wallerstein (1974: 390-1)'a göre tarihsel

olarak dünya imparatorlukları ve dünya ekonomisi biçiminde iki farklı dünya sisteminden söz edilebilir. Dünya imparatorluğu kapitalizm öncesi dünya sisteminin temel formunu oluştururken, üretimin piyasaya dönük olarak kar amacıyla örgütlendiği ve merkez ile çevre arasındaki eşitsiz değişime dayanan bir sistem olan kapitalizmin doğuşuyla ortaya çıkan modern dünya sistemi, dünya ekonomisine dayanır. Dünya imparatorluğunda tek bir siyasi yapı, merkez ve çevre arasındaki işbölümünü zor aygıtları yoluyla tahkim ederken “modern dünya sistemi” tek bir devletin merkez coğrafyaları denetim altına alması olanaklı olmadığı için bir dünya ekonomisidir.

Dünya Sistemi Kuramı, devlet iktidarını sınıflar arası ilişkilerden türeten Neo-Gramsciyen yaklaşımın aksine, devlet gücünü dünya ekonomisindeki işbölümünün bir türevi olarak ele alır. Buna göre merkezde güçlü devletler yer alırken, çevrede zayıf devletler sıralanır. Bu kuramda toplumsal güçlerin niteliği de dünya ekonomisindeki işbölümüyle açıklanır. Merkezde emek denetimi ücretli emek formuna dayanırken, çevrede bağımlı emek kategorisi yaygındır. Öte yandan Dünya Sistemi Kuramı, kapitalizmi özgül bir üretim tarzı olarak tanımlamak yerine, işbölümü ve uzmanlaşmanın genişlemesi ile açıklar. Kapitalizmi mübadele ilişkilerine dayalı olarak ele alması nedeniyle, kapitalist gelişmenin ancak üretim alanının incelenmesiyle kavranabilecek temel dinamiklerini görmezden gelir (Brenner, 1977: 31-32). Bu nedenle, 17. ve 18. Yüzyıllarda uluslararası güç dengelerin değişimini açıklarken kapitalist gelişmenin sonucu olarak devletin burjuva devrimleri yoluyla yapısal dönüşümünün sağladığı güç avantajlarını dikkate almaz.

Dünya Sistemi Kuramı, hegemonya kavramını ağırlıklı olarak ekonomik güçle bağlantılı ele alır. Kapitalizmin modernleşme okulun öne sürdüğü gibi tekil ve özerk bir ulusal bir gelişme çizgisi izlemediğini, kapitalist gelişmenin başından itibaren bir dünya sistemi olarak geliştiğini öne sürer. Bu okula göre kapitalizm, bir dünya sistemi olarak iki ayak üzerinde gelişir. Bunlardan ilki genişleyen işbölümü ve daha geniş coğrafi egemenlik alanlarını ve nüfusu mübadele ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri içine çeken ticaret ve finans ağlarıdır. İkincisi ise devletler arasındaki teritoryal rekabettir. Dünya Sistemi Kuramının önemli izleyicilerinden Arrighi (1993: 154) modern dünya sisteminin bu iki ayağından ilkinin kapitalist mantığı ikincisinin ise teritoryal mantığı temsil ettiğini savunur:

Daha genel olarak, devletler ve şirketler arası rekabet farklı biçimler alabilir ve aldıkları biçimler modern dünya sisteminin –yönetim biçimi ve birikim biçimi olarak– işleyip işlemeyeceği durumlar için önemli sonuçları vardır. Devletler ve şirketler arası rekabet arasındaki tarihsel bağlantıları vurgulamak yeterli değildir. Aynı zamanda bu ilişkinin aldığı biçimi ve zaman içinde nasıl değiştiğini açıkça belirtmek zorundayız. Modern Dünya sisteminin evrimsel doğasını ve sermayenin sınırsız birikimi ile siyasal alanın görece istikrarlı organizasyonu arasında sürekli yinelenen çelişkiyi çözüme

kavuşturmak üzere birbirini izleyen hegemonyaların oynadığı rolü ancak tam anlamıyla bu şekilde değerlendirebiliriz.

Böyle bir anlayışa varmanın yolu, kapitalizm ve teritoryalizmin birbirine karşı yönetim biçimleri ya da iktidar mantığı olduğunun tanımlanmasıdır. Teritoryalist yöneticiler gücü kendi egemenlik alanlarının genişliği ve kalabalıklığı ile özdeşleştirir ve sermaye ve zenginliği sonu gelmeyen teritoryal genişleme çabasının bir ürünü ya da aracı olarak görürler. Kapitalist yöneticiler ise gücü kıt kaynaklar üzerindeki denetimlerini genişliği ile eş anlamlı görürler ve teritoryal kazanımları sermayenin sınırsız birikiminin bir aracı ve yan ürünü olarak değerlendirirler.

Dünya Sistemi Kuramına göre büyük iktisadi, askeri, teknolojik, kültürel ve idari kapasiteleri olan devletler arasında gelişen rekabet çevredeki azgelişmiş bölgelerin ve halkların denetimini ve sömürsünü hedefler. Devletler, aileler, etnik gruplar ve iş çevreleri arasında karşılaştırmalı üstünlük için sürdürülen bu rekabet dünya sistemini oldukça dinamik kılar. Dünya sisteminin temel özelliği giderek daha fazla bütünleşme ve birbirine bağlanma eğilimi gösteren bir ekonomi öte yandan parçalanmış olarak kalmaya devam eden politik egemenlik alanları arasındaki karşıtlıktır. Dünya sistemi siyasetten ziyade ekonomi tarafından oluşturulmuş, ancak, ticaret ve finansın dinamik ve hızla genişleyen kozmopolit alanında ortaya çıkan siyasi parçalanmışlık çoğu kez genişlemenin engeli haline gelmiştir. Son iki yüzyılda İngiltere ve ABD bu karşıtlığı çözmek üzere bir dünya imparatorluğu kurma yönünde girişimlerde bulunmalarına karşın başarılı olamamıştır (Gamble, 2002: 128-130).

Dünya Sistemi Kuramının kurucusu I. Wallerstein'in geliştirdiği hegemonya çözümlemesi, iktisadi güç temelinde ele aldığı hegemonyayı neredeyse tahakkümle (dominance) özdeşleştirir. Buna karşılık Dünya Sistemi Kuramının önemli temsilcilerinden Giovanni Arrighi (1993) devletler arası sistemde hegemonya kavramını Gramsciyen anlamda ele alır ve modern dünya sisteminin evrimi tartıştığı çalışmalarında Gramsciyen hegemonya kavramını hegemonik çevrimlerce belirlenen farklı tarihsel dönemlere uygulamaya çalışır. Burada, Arrighi'nin devlet, toplumsal sınıflar, egemen ideolojinin oluşumu konularında Dünya Sistemci perspektiften ayrılmadığını, yalnızca devletler arası sistemde hegemonyanın rıza üretimi yönüne yaptığı vurguyla farklılaştığını belirtmek gerekir. Arrighi, çalışmalarında hegemonik bir devletin ortaya çıkışını sağlayan nesnel ve öznel koşulları dünya sistemci bir perspektiften ayrıntılı bir şekilde tartışmıştır.² Buna göre hegemonik bir liderlik belli bir tarihsel anda, askeri güç ve iktisadi kaynaklar üzerinde diğer devletlerin ya da devletler grubunun etkili bir şekilde karşı koyamayacağı daha üstün denetimi gerektirir. İktisadi üstünlüğün temel boyutları üretimde (teknolojik liderlik) ticarete (dünya ticaretinde yüksek paya sahip olma) ve finansa (uluslararası kredi ve rezerv paraya sahip olma) yatar (Gamble, 2002, 130). Eğer bir devlet bu üç alanda üstünlüğe sahipse hegemonik

bir role aday olabilir. Ancak bunlar tek başına yeterli değildir. Hegemonik rolü üstlenecek devletin sahip olduğu askeri ve/veya iktisadi gücü sistem düzeyinde çelişkileri şiddetlendiren sorunları çözmek üzere kullanabilme yeteneği ve eğilimi olmalıdır. Bu eğilim ve yetenek, büyük ölçüde düzen için genel bir talep yaratan sistemik kaos tarafından şekillenir. Sistemik kaos, devletler arası sistemde iflah olmaz bir organizasyon yokluğu anlamına gelir:

Bu durum çatışmanın güçlü bir karşı koyma eğilimi gerektiren bir şekilde ve geri dönülemez bir şekilde ve geri dönülmez bir biçimde artması veya, yeni bir kurallar ve davranış biçimleri bütünüünün yer değiştirme amacı gütmeyen eski bir kurallar ve değerler sisteminden kaynaklanması veya zorla onun üzerine gelmesi ya da bu iki durumun bir birleşiminin ortaya çıkması nedeniyle meydana gelen bir durumdur (Arrighi, 2000: 58).

Hegemonik bir liderliği hazırlayan bütün etkenlerin üst üste gelmesiyle, bir lider devlet diğer devletlere uluslararası haklar ve normlar sistemini empoze etme ya da kendi denetiminde bir konsensus oluşturma imkânı elde eder. Böylece belli ölçülerde dünya sisteminin bütünü için devlet fonksiyonunu adeta bir merkezi otoriteymişçesine üstlenir. Arrighi (1993: 150) belli bir ülkenin hegemonik bir rol üstlenebilmesinin temel koşulunu şu sözlerle açıklar: “Egemen bir devlet, devletler sistemine istediği bir yönde öncülük eder ve böyle yaparak onlar nezdinde ortak çıkarların peşindeymiş algısı yaratabilir. Egemen devleti, hegemonik yapan bu tür bir liderliktir”.

Arrighi’ye göre hegemonik bir liderliğin öznel ve nesnel koşulları ile düzen için genel bir talep yaratan sistemik bir kaosun örtüşmesine modern dünya ekonomisinin egemen hale geldiği 17. Yüzyılda tanık olunmuştur. Bu yüzyılda Batı Avrupa’da feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinin ortaya çıkardığı karmaşık tablo Hollanda’nın hegemonik bir güç olarak sivrilmelerini sağlayan koşulları içermektedir.

Hollanda’nın Avrupa devletler sistemi ile sınırlı hegemonyasını doğuran en önemli gelişme, Avrupa feodalizminin krizinin bir dışavurumu olarak iç içe geçmiş karmaşık hiyerarşiler üzerine kurulu parçalı iktidar yapısından mutlak monarşilerin egemen olduğu proto-ulus devletler sistemine geçiştir. Mutlak monarşilerin doğuşuyla, Ortaçağ feodalizminin egemenlik alanlarının üst örgütü olan Roma Katolik Kilisesinin otoritesi adım adım çözülmüştür.³ Modern devlet inşasının bir ön adımı olarak mutlak monarşilerin temel özelliği ateşli silahlarla donatılmış kalıcı ordulara ve bürokratik kadrolara dayanmasıdır. Bu yeni iktidar formu, devlet inşasının ağır iktisadi maliyetini karşılamak için kendi uyruklarına ve diğer devletlerin egemenlik alanlarına yönelmiştir. Bu dönemde üretimin ağırlıklı olarak geleneksel köylü ve zanaatkâr emeğine dayalı oluşu uyruklar üzerindeki artı ürün baskısına sınırlar koyarken, teritoryal rekabet (diğer devletlerin egemenlik alanlarına el koyma) temel çözüm olarak görülmüştür (Roll, 1956: 62-64). Teritoryal rekabet 16. Yüzyıldan itibaren kaynağını feodalizmin

çözülüşünde bulan dinsel reformasyonun tetiklediği dinsel çatışmalarla kesişerek tüm Avrupa'yı içine çeken 30 Yıl Savaşlarına yol açmıştır. Bu savaşların mali yükü mutlak monarşiler içinde gelişen kapitalizmin yarattığı yeni toplumsal sınıf kompozisyonunun Krallıklara karşı isyanını tetikleyerek devletler arası ilişkilerde savaşın yol açtığı kaosu daha da derinleştirmiştir. Bu kaos evresi modern devletler arası sistemin başlangıcı kabul edilen Westphalia Barışı ile geçici bir çözüme kavuşturulmuştur. Westphalia Barışı ile yaratılan sistem, yöneticilerin karşılıklı olarak birbirini dışlayan topraklar üzerinde mutlak hükümlanlık haklarını meşrulaştırırken, uyrukların yöneticiler arasındaki çatışmalara taraf olmaması konusunda da bir uzlaşma içermektedir. Bu uzlaşma gelişen kapitalizmin mülkiyet hakkı ve ticaret serbestisi yönündeki taleplerinin devletler arası ilişkiler düzeyinde güvence altına alınması anlamına gelmektedir. Devletler arası sistem açısından ise, egemen devletler üzerinde Papalık gibi bir örgütün veya bir yetkinin varlığı düşüncesi ortadan kalkarken, bunun yerini devletler arasındaki bir güçle belirlenen bir güç dengesi ve devletler arasında işleyen bir uluslararası hukuk almıştır (Arrighi, 1993: 160-161).

Arrighi (1993: 164)'ye göre Westphalia Sistemi ile sonuçlanan kaos evresi Avrupalı yöneticilerin güç mücadelelerinin rasyonel hale getirilmesi yönünde bir genel çıkar yaratmıştır. İspanya'ya karşı bağımsızlık ve dinsel özgürlük mücadelesi içinde Birleşik Eyaletlere önderlik eden Hollanda bu genel çıkara hizmet etmede liderliği ele geçirmek için gerekli eğilim ve isteği ile iktisadi ve askeri güce sahip olan bir siyasal yapı olarak hegemonik bir konum elde etmiş, yeni güç dengesinin yönetiminde, diplomatik girişim ve yeniliklerde önder hale gelmiştir. Hollanda Ortaçağ feodalizminin üst örgütü olan Papalığın siyasi ve ahlaki otorite olma iddialarına karşı, mutlak monarşilerin bağımsız siyasetinin ve bunlar arasında inşa edilecek barışın da teminatı rolünü üstlenmiştir. Kısa zamanda Atlantik merkezli güçlü bir kolonyal imparatorluk oluşturan Hollanda, savaş zamanında bile uluslararası ticaretin sürdürülmesini sağlamak üzere özel girişime geniş bir özgürlük alanı sağlayarak hükümdarların ve halklarının geçim kaynağı olan malların ve savaş araçlarının temininde ortak çıkarları temsil eden bir konum elde etmiştir. Dönemin Batı Avrupa ile sınırlı devletler arası sisteminde ortak çıkar olarak tanımlanan serbest ticaret, aynı zamanda Hollandalı ticaret oligarşisinin çıkarlarını da temsil etmektedir (Wood, 2003: 101). 17. Yüzyılda Amsterdam, Avrupa çapında güçlü bir ticari ve mali ilişkiler ağı oluşturmasına karşın Hollanda'nın hegemonik gücü kısa ömürlü olmuştur. Buna karşılık Dünya Sistemi Kuramının kuramsal öncülleri çerçevesinde devletler arası sistemde hegemonik rolün temel mekanizmalarını sergilemek bakımından önemli bir ilk örnek olarak görülmektedir. İzleyen bölümde, daha kalıcı bir örnek oluşturan İngiliz hegemonyasının oluşumu ve işleyişi hegemonya tartışmaları ışığında ana hatlarıyla tartışılmaktadır.

2. 19. YÜZYIL İNGİLİZ HEGEMONYASI

Hollanda'nın 17. Yüzyıldaki yükselişi, kısa sürede başlıca iki büyük güç olan İngiltere ve Fransa'nın meydan okumasıyla karşılaştı. Bu iki ülkenin 17. Yüzyılın ikinci yarısında Hollanda'yı ele geçirmek için giriştikleri askeri maceralar başarısızlıkla sonuçlandı. Bu noktadan sonra, İngiltere ve Fransa merkantilist politikalar aracılığı ile denizaşırı pazarlar üzerinde Hollanda ve birbirleriyle sert bir rekabete girdiler.

İngiltere, bu rekabette, ana rakibi olan Fransa karşısında önemli bir üstünlüğe sahipti. İngiltere'de 17. Yüzyıl devrimleri ile feodal üstyapı ortadan kaldırılarak, kapitalistleşmiş bir topraklı aristokrasinin kontrol ettiği Parlamento aracılığıyla kapitalist birikimin ihtiyaçlarına uyarlanmış bir yönetim anlayışı egemen hale gelmişti. Toprak sahibi sınıfların burjuvalaşması ve iktidarı ele geçirmesi, mali, ticari ve sınai çıkarlarla toprağa dayalı çıkarlar arasında bir uyum yaratmıştı. Bu nedenle, "kurumları toprak sahibi sınıflar tarafından oluşturulmasına karşın devletin aynı zamanda işadamları sınıfının çıkarı doğrultusunda hareket etmesi şaşırtıcı değildi" (Supple, 1976: 315). İngiltere 1651 yılında hayata geçirilen Kabotaj Yasası (Navigation Act) ile dış ticarete Hollanda üstünlüğünü geriletme yönünde büyük bir başarı elde etti ve Hollanda'nın ticaret ağına meydan okuyan güçlü bir ticaret ağı oluşturdu. Kapitalist İngiliz devleti tarımın ve sanayinin kapitalist örgütlenmesi önündeki engelleri kaldırarak, sanayi devrimine yol açacak iktisadi dinamiği ve toplumsal dönüşümü hayata geçirmeyi başardı.⁴ İngiliz devletinin Fransa ve Hollanda karşısında denizaşırı rekabette bir diğer üstünlüğü beyaz yerleşimciler aracılığı ile teritoryal genişlemeye yönelmesiydi. Beyaz yerleşimciler, Kuzey Amerika ve Karayip Adalarında Afrika'dan taşınan köle emeğiyle işletilen geniş ölçekli çiftlikler kurdular. Bu plantasyonlar Williams (1964: 51-52)'in "üçgen ticaret" adını verdiği bir mekanizmayla İngiliz manüfaktürlerine pazar ve hammadde sağlamanın yanı sıra Avrupa ticaretinde İngiliz tüccarlarının konumunu güçlendiren bir rol oynadı.⁵ Bu ticaretin kesintisiz bir biçimde sürmesi için İngiliz donanması devreye giriyordu. Sanayi Devrimi sonrasında İngiliz devletinin zor aygıtı yalnızca üçgen ticaretin yürütülmesi için değil, İngiliz pamuklu ürünleriyle rekabet edebilecek rakip pazarların (örneğin Hindistan) saf dışı edilmesinde de kullanıldı. Deniz aşırı girişimlerden elde edilen sermaye birikimi, ulusal ekonomi inşasında önemli bir rol oynadı

İngiliz devleti, zor aygıtlarını ve kurumsal kapasitesini kapitalist birikimin hizmetine sunarken 17. yüzyıl ortalarından itibaren denizaşırı pazarlarda İngiltere'nin en büyük rakibi olan Fransa feodal toplumsal ilişkilerin merkezi düzeyde yeniden üretilmesinin ifadesi olan mutlak monarşinin egemenliği altında devlet maliyesi odaklı merkantilist politikalarla İngiltere ile rekabet etmeye çalıştı. Fransız monarşisi tarımda ve sanayide küçük üreticiliği koruma altına alarak, ticaret ve sanayi üzerinde feodal bir

kontrol mekanizması kurarak kapitalist dönüşümün temel engeli haline geldi (Mooers, 1997: 70-72).

İngiltere ve Fransa arasında deniz aşırı koloniler üzerinde süren rekabetin en önemli halkası 1756-1763 yılları arasındaki Yedi Yıl Savaşıydı. İngiltere'nin zaferiyle sonuçlanan bu savaşın ardından İngiltere dünya çapında denizlerdeki üstünlüğünü ve kolonyal gücünü pekiştirdi. Bu savaşlarda iktisadi ve siyasi bakımdan güç kaybeden Fransa, sonu gelmeyen mali krize sürüklendi. Bu kriz, Fransa'da feodal monarşiye karşı tepkileri şiddetlendirerek Fransız Devrimi ile sonuçlanan büyük gelişmelerin önünü açtı.

Fransız Devrimi yarattığı derin sonuçların yanı sıra 18. Yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşen sanayi devrimiyle askeri ve iktisadi gücünün doruğuna ulaşan İngiltere'yi dünya liderliği için öne çıkaracak kaotik ortamı da beraberinde getirdi. Napolyon'un askeri seferleri ve blokajlarının, Westphalia sisteminin meşru egemenlik haklarını ve ticaret özgürlüğünü ihlal etmesi İngiltere'ye Avrupalı güçler nezdinde bir ortak çıkar tanımlama olanağı sağladı. Kendi kapitalist dönüşümünü sağlayan 17. Yüzyıl İngiliz Devriminin tatsız anılarını silmeye çalışan İngiltere, Fransız Devrimi'nin yarattığı tehlikeye karşı harekete geçen Avrupa'daki eski rejimlerin muhafazakâr tepkisinin sözcülüğünü üstlendi (Hobsbawm, 1989: 154-155). Napolyon Savaşları ertesinde toplanan 1815 Viyana Kongresinde Avrupalı eski rejimlerle birlikte hareket ederek, Westphalia Sistemi'ne dönüş yönündeki çabalara başarıyla önderlik etti. Böylece Viyana Kongresi'nden I. Dünya Savaşının patlak verdiği 1914 yılına kadar İngiltere'nin yönetimi altında, Polanyi (2000: 35)'nin ifadesiyle “Yüz Yıllık Barış” dönemi başladı.

İngiltere'nin yönettiği devletler arası sistem, Avrupa ile sınırlı olan Westphalia Sistemi'nden farklı olarak daha geniş bir alana yayılmıştı. Fransız Devrimi'nin harekete geçirdiği milliyetçilik cereyanının geleneksel imparatorluklar içinde yol açtığı bağımsızlık hareketlerinin ortaya çıkardığı yeni ulus devletlerin yanı sıra Latin Amerika'da İngiltere'nin desteklediği bağımsızlık hareketleri sonucunda ortaya çıkan yeni ülkelerin de katıldığı yeni devletler arası sistem İngiltere'nin hegemonik liderliği altına bütünüyle yeniden örgütlendi. Bu yeni grup ağırlıklı olarak ticaret burjuvazisi tarafından kontrol edilen devletleri içermektedir. Milliyetçilik ideolojisinin yön verdiği bu devletlerde, devleti ulusal bir varlık değil kendi ailesinin nüfuz alanı olarak gören monarşilerden farklı olarak, yeni ve popüler anlamıyla ulus fikri yerleşmeye başlamıştı (Carr, 1999: 21).

İngiliz hegemonyası altındaki “Yüz Yıllık Barış” döneminin temel dayanağı Avrupa İttifakına dayanan güç dengesi sistemiydi. Avrupa İttifakı ise Londra merkezli örgütlenen yüksek finansın ve İngiliz serbest ticaret ideolojisi ve kurumlarının denetimi altında işliyordu. İngiliz Sanayi devriminin ardından kapitalizmin uluslararasılaşması

farklı düzeylerde ve biçimlerde olsa da tüm dünya ülkelerini piyasanın zorunluluklarına tabi kıldı. Uluslararası borçlanma bu sürecin en önemli piyasa disiplini aracıydı.

İngiliz egemenliğinin başat ideolojisi serbest ticaret doktriniydi. Kuramsal temelleri klasik politik ekonominin kurucuları olan Adam Smith ve David Ricardo tarafından formüle edilen bu doktrin İngiltere'nin Sanayi Devrimiyle büyük bir güç kazanan sınıai üstünlüğüyle bağlantılıydı. 19. Yüzyıl İngiltere'sinin keskin gözlemcisi Friedrich Engels (1997: 35-36) 1885 yılında *Commonweal* dergisine yazdığı bir yazıda doktrinin işlevini şöyle özetliyordu:

Serbest ticaret, İngiltere'nin tüm iç ve dış ticari ve mali politikasını, artık ulusu temsil eden imalatçı kapitalistlerin çıkarlarına uygun biçimde yeniden ayarlamak demek oluyordu. Bu işe azimle başladılar. Sınıai üretimin önündeki her engel acımasızca yok edildi. Gümrük tarifeleri ve tüm vergi sistemi tepeden tırnağa değiştirildi. Her şey bir amaca, imalatçı kapitalist açısından çok önemli bir amaca dönüktü: Bütün tarım ürünlerinin ve özellikle işçi sınıfının geçim araçlarının ucuzlatılması; hammadde maliyetinin düşürülmesi ve ücretlerin –henüz aşağı çekilmese bile– düşük tutulması. İngiltere, “dünyanın atölyesi” olacaktı; İngiltere için İrlanda ne idiyse, bütün öteki ülkeler de o olacaktı – İngiltere'nin mamul malları için pazar olacaklar karşılığında hammadde ve gıda vereceklerdi. Tarımsal bir dünyanın büyük imalat merkezi olan sanayi güneşinin, İngiltere'nin çevresinde dönen ve sayıları giderek artan tahıl ve pamuk üreticisi İrlanda'lar..

Serbest ticaret doktrini İngiliz sınıai üstünlüğü bakımından elzemdi. Serbest rekabetçi bir ekonomik ortamda karlılık doğrudan işgücü maliyetlerinin düşürülmesine ve hammaddelerin ucuza temin edilmesine bağlıydı. Öte yandan İngiliz sınıai ürünlerinin satılabilmesi için İngiltere'nin aynı zamanda alıcı olarak dünya pazarında boy göstermesi zorunluydu. İngiltere'nin serbest ticaret doktrinini tam anlamıyla hayata geçirmesi, tahıl ithalatına sınırlamalar getiren Tahıl Yasalarının kaldırıldığı 1846 yılına kadar mümkün olmadı. “Tahıl Yasaları” İngiltere'de siyasal açıdan güçlü olan ve Parlamento'yu kontrol eden toprak sahiplerinin, 1815 yılında tahıl fiyatlarını ve toprak rantlarını artırmak için Parlamento'dan geçirdiği korumacı bir gümrük tarifesi sistemiydi. Bu yasa izleyen 30 yıl içerisinde sanayi kapitalistleriyle toprak sahipleri arasındaki siyasal çekişmenin temel başlıklarından birisini oluşturdu ve dönemin politik ekonomi yazınının merkezi konularından birisiydi.⁶ Yasaya karşı liberal sanayici ve politikacı Richard Cobden öncülüğünde oluşturulan *Tahıl Yasası Karşıtı Birlik*'in (Anti Corn League) etkili kampanyası sonucunda Tahıl Yasaları 1846 yılında kaldırılarak İngiliz iktisadi hegemonyası üzerindeki son engel aşıldı. Bu tarihten itibaren İngiltere tutarlı bir şekilde serbest ticaret politikasını sürdürme yaygınlaştırma olanağı elde etti (Mathias, 1969: 301). Tahıl yasalarının kaldırılmasını izleyen süreçte, İngiliz toprak sahipleri, İngiltere'nin dünya ekonomisinde hegemonyasının sonucu olan ticari ve

finansal üstünlüğü sayesinde kaybettikleri geliri edecek yeni kanallara yöneldiler. Toprak sahibi sınıf bir yandan başta finans olmak üzere hizmetler sektöründe ve profesyonel mesleklerde fırsatlar elde ederken diğer yandan İngiliz İmparatorluğu'nun siyasal elitlerinin yetiştirilmesi için aktif görevler üstlendiler. Ve yüzyıl sonundaki resmi sömürgecilik döneminde yayılcı ve militarist vatanseverlik ideolojisinin üretilmesinde önemli bir rol oynadılar. Cain ve Hopkins (1987: 1-3) “centilmen kapitalizmi”nin ikinci aşaması olarak tanımladığı bu dönemde aristokrat toprak sahipleri elde ettiği bu ayrıcalıklı konum karşılığında sanayicilerin serbest ticaret doktrini ile çatışmaya girmedir. 1873 krizini izleyen dönemde tarımsal ürün fiyatlarındaki büyük çöküşe rağmen korumacılık talep etmedi.

Özetle İngiltere hegemonik bir konuma yerleşirken Cox (1981)'un formüle ettiği ideoloji, kurumlar ve maddi güçler matrisi ile oluşan benzersiz bir tarihsel yapıya sahipti. Sanayi kapitalistleri, İngiltere'nin sahip olduğu devasa ekonomik güç ve ülkenin sahip olduğu esnek kurumların desteğiyle Manchester liberalizminin sağladığı serbest piyasa ideolojisi etrafında tarımsal ve sınıai çıkarlar arasındaki uyumu esas alan bir “tarihsel blok” oluşturdu. Bu tarihsel blok, ülkenin egemen sınıflarını İngiliz hegemonyası projesi etrafında bir araya getirdi. Bu dönemde işçi sınıfı henüz sistemi tehdit edecek bir örgütlenmeye sahip değildi. Ancak, sanayici kapitalistleriyle toprak sahipleri arasında bu büyük uzlaşma sağlanmadan İngiltere'nin hegemonik liderlik için “ortak çıkar” tanımlaması mümkün değildi. Devletler arası sistem için Avrupa Uyumu ile sağlanan “ortak çıkar”, sanayi kapitalizminin egemen olduğu, giderek genişleyen piyasa ilişkilerinin yeni bir zorunluluklar alanı yarattığı koşullarda yeterli değildi. Bu nedenle İngiltere, kendi iktisadi ve askeri gücüyle tahkim edilmiş piyasa silahını kullandı.

İngiltere serbest ticaret doktrinini empoze ederken dünyanın farklı bölgeleri için farklı “ortak çıkar”lar tanımladı. Serbest ticaret doktrini ulusal birliklerini ve ekonomilerini yeni inşa eden Avrupalı devletler için İngiliz üretim mallarına, teknolojisine ucuza ulaşmanın bir aracıydı. Yeni oluşan doymamış iç pazarlar ve görece bakir bir dünya pazarının varlığı koşullarında Avrupa devletleri, korumacılık yerine İngiltere'nin “açık kapı” politikasının yararlarına odaklandı.⁷ Serbest ticaret doktrini Latin Amerika'da da İngiliz hegemonyasının temel dayanağıydı. İngiltere 19. Yüzyılın ilk yarısında İspanya'ya karşı Latin Amerika ülkelerinin bağımsızlık savaşlarını destekleyerek bu ülkelerle önemli ticari bağlar kurdu. Bu ülkelerde üretilen birincil ürünlerin en önemli ithalatçısı ve mamul mal ihracatçısı olarak bu ülkelerin siyasal hayatını kontrol eden ticaret burjuvazisi ve plantasyon sahipleriyle “ortak bir çıkar” temelinde hegemonik bir ilişki inşa etti. Birçok Latin Amerika ülkesi iktisadi ve diplomatik açıdan fiilen İngiltere'nin uydusu haline geldi. Bu nedenle bu ülkeler fiilen İngiliz İmparatorluğu'nun parçası olarak görülmeye başlandı. Nitekim II. Dünya Savaşı sonrası emperyalizm tartışmaları bağlamında Gallagher ve Robinson (1953: 1-2)

tarafından kaleme alınan bir çalışma, İngiltere'nin Latin Amerika'daki fiili konumunu "serbest ticaret emperyalizmi" kavramıyla açıklamış, 19. Yüzyıl İngiliz İmparatorluğu'nu tanımlarken İngiliz kolonilerinden ve Kanada, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi Anglo-Sakson yerleşimcilerden oluşan resmi imparatorluğun yanı sıra kağıt üzerinde bağımsız olmalarına karşın İngiltere'nin uyduları haline gelen bu Latin Amerika ülkelerini içeren "gayri-resmi imparatorluk" kavramını önermiştir.

Serbest ticaret doktrinin başarılı bir şekilde işlemesi, bu doktrinin entelektüel ayağını oluşturan Manchester liberalizmini 1850'lerde İngiltere'nin bütün kolonilerin ayrılma hakkını savunmaya yöneltti. Ancak pratikte hegemonyanın diğer yüzü işlemeye devam etti. İngiltere askeri gücü ve diplomatik kapasitesi ile Avrupa'da güç dengelerini denetimi altına alarak kendine yönelebilecek her türlü tehdidi bertaraf etmeyi başardı. Etkin bir diplomasi ve tüm dünya denizlerinde dolaşan İngiliz donanmasının caydırıcı gücünün yanı sıra işgal ve ilhak politikalarıyla serbest ticaret emperyalizminin kesintisiz işlemesi için gerekli zor politikaları hayata geçirildi.

Hegemonya tartışmalarında bir bütün olarak "Yüzyıllık Barış Dönemi" İngiliz hegemonyası ile anılsa da hegemonyanın tanımlayıcı öğeleri dikkate alındığında İngiltere'nin hegemonik döneminin en başarılı kesitinin Tahıl Yasalarının kaldırıldığı 1846 yılından Almanya'nın kapsamlı bir korumacı tarife sistemini hayata geçirdiği 1879 yılına kadar olan dönem olduğu söylenebilir. 1870'lerin başında Prusya'nın önderliğinde ulusal birliğini sağlayan ve ulusal birliği yeni teknolojilere dayalı güçlü bir sanayileşme dalgası ile birleştiren Almanya'nın bir dünya gücü olarak sahneye çıkışı İngiliz sınai ve ticari üstünlüğünü ciddi bir meydan okuma ile yüz yüze bıraktı. Almanya'nın ulusal birliğini sağladığı dönem aynı zamanda kapitalizmin ilk genel krizi olan 1873-1896 Büyük Depresyonunun başlangıç dönemiydi. Almanya krize karşı, ulusal birliğin arkasındaki sınıf koalisyonunu oluşturan ağır sanayiciler ve büyük toprak sahiplerinin talepleri doğrultusunda korumacı politikalara yöneldi. "Demir ile çavdarın evliliği" mecazıyla anılan 1879 Gümrük Tarifeleri tarım ve sanayi ürünlerine yönelik kapsamlı bir korumacı politikalar öngörüyordu (Gourevitch, 1977: 285-294). Korumacılık uluslararası rekabetin bir aracı olarak, en etkin biçimde Almanya'da hayata geçirildi ve buradan hızla diğer gelişmiş ülkelere yayıldı (Clapham, 1968: 211).

19. Yüzyılın son çeyreğinde İngiltere'nin sınai ve ticari üstünlüğü ABD şahsında bir diğer meydan okumayla yüz yüze geldi. 1861-65 yılları arasındaki İç savaşın ardından ulusal birliğini pekiştiren ABD, korumacı ve tekelci politikalara yaslanarak güçlü bir iç pazar temelinde, yeni teknoloji ve organizasyon yöntemlerine dayalı sağlam bir sınai ekonomi inşasına yöneldi.

İngiltere 19. Yüzyıl son çeyreğinde ABD ve Almanya'nın sınai rekabetinin yanı sıra Büyük Depresyonun sonuçlarından da büyük ölçüde etkilendi. Kalıcı bir

deflasyonist eğilim şeklinde kendini açığa vuran kârlılık krizi nedeniyle mal ticaret alanında hızla yaygınlaşan korumacı politikalar karşısında İngiltere geleneksel serbest ticaret politikasını değiştirmede. ABD ve Almanya karşısında sınai üstünlüğünü yitirme pahasına serbest ticarete ısrar etti. Serbest ticaret politikası 1870'lerden itibaren İngiliz mal ticaret dengesinin açık vermeye başlamasına neden oldu. İngiltere, dünya ekonomisi üzerindeki ticari ve mali tekeli sayesinde mal ticaretindeki açığı, sigortacılık, navlun gelirleri ve komisyon gelirleri gibi görünmeyen kalemlerdeki fazlalarla ve dış yatırımlardan elde ettiği karlarla fazlasıyla telafi etmeyi başardı (Mathias, 1969: 305; Hobsbawm, 1998: 139). Altın standardı burada İngiliz hegemonyasının zayıflayarak da olsa etkisini sürdürmesinde büyük bir rol oynadı. Büyük Britanya altın standardının yaygınlaşmasıyla 1871 yılında parasal hegemon statüsüne yükseldi. Altın standardı döneminde İngiltere, finansal sermayenin büyük ihracatçısı oldu. Londra, dünya altın, para ve finans piyasalarının merkezi haline geldi. Bu durum, diğer ülkelerin altın standardını benimsemesi için önemli bir gerekçe oluşturdu. Paris, Berlin ve diğer finans merkezleri açısından, Londra'dan kazançlı mali iş çekmek için İngiltere'nin altın standardını benimsemek zorunluymuştu. Altın standardı hem işlem maliyetlerini azaltıyor hem de kredibilitiyi ve güvenli finansal politikaları temsil ediyordu. Londra, kısa ve uzun vadeli kredi sağlayan başlıca merkez durumundaydı. İngiltere açısından Londra'nın sunduğu finansal kolaylıklar ucuz kredi sağlıyor ve İngiliz sterlininin gücünü artırıyordu. 1870-1913 yılları arasında dünya ticaretinin % 60'ı sterlin cinsinden düzenlenmiş ödeme araçlarıyla finanse edilmişti. Ne var ki artan uluslararası rekabet ve savaş altın standardının sonunu getirdi. İki savaş arası dönemde altın standardının yeniden canlandırma yolundaki çabalar başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun temel nedeni İngiliz ekonomisinin uluslararası ödemeler sisteminin yükünü taşıyacak dinamizmden yoksun oluşuydu. İkinci neden ise altın standardının işlemesi için başvuru emekçileri yoksullaştırıcı uyarılama politikalarının (vergileri artırma, kamu harcamalarında kesintiye gitme ve faiz artırımı politikaları) örgütlü emeğin yükselen gücü karşısında siyasal risklerinin artmış olmasıydı. İki savaş arası dönemde uluslararası kapitalist ekonomi içinde ödemeler sistemini yeniden istikrara kavuşturmak için bir dizi girişimde bulunulmasına rağmen kalıcı bir çözüm bulunamadı ve 1931 yılında İngiltere'nin altın standardını resmen terk etmesiyle altın standardı sona erdi. (Cohn, 2012: 140-141).

İngiltere dünyayı yönetme işlevini 19. Yüzyıl sonuna kadar sürdürdü. Ancak 1870'lerden itibaren ulusal birliğini sağlayan Almanya'nın dünya gücü olarak konumunun yükselmesiyle Avrupa ve dünya güç dengesi üzerindeki denetimini yitirmeye başladı. I. Dünya Savaşı sonunda İngiltere'nin hegemonik gücünün sona erdiği açık hale gelmişti. İki savaş arası dönem, devletler arası sistemde kaosun derinleştiği, uluslararası ödemeler sisteminin bir türlü istikrara kavuşturulmadığı ve derinleşen kriz karşısında uluslararası ticaretin korumacılığın yaygınlaşmasıyla durma noktasına geldiği bir dönemdi. ABD hegemonyası bu ortamda gündeme geldi. ABD, 20. Yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'nin rolünü üstlenmek üzere hazırlıklara başladığında,

selefinden oldukça farklı bir dünyayı yöneteceğinin farkındaydı. İzleyen bölümde ABD hegemonyasına ön gelen dönemde ABD'nin, uluslararası ekonominin ve devletler arası sistemin temel özellikleri ele alınmakta ve ABD hegemonyasının başlıca dayanakları tartışılmaktadır.

3. 20. YÜZYIL ABD HEGEMONYASI

ABD, İngiltere'nin serbest ticaret doktrinine bağlı, köle emeğine dayalı Güney Eyaletleri ile ülkenin geleceğini sınai gelişimde gören Kuzey Eyaletleri arasında 1861-65 yılları arasında gerçekleşen iç savaşta Kuzey güçlerinin zaferinin ardından korumacı tarifeler ve tekeli uygulamalarla, kıtasal ölçekte geniş bir iç pazara yaslanarak güçlü bir ekonomi inşa etti. ABD coğrafi genişliği ve geniş doğal kaynak rezervleriyle pazar ve hammadde için dış dünyaya yönelmek zorunda değildi. ABD ekonomisi yükselen bir birikim merkezi olarak başta Avrupa ve uzak doğu olmak üzere tüm dünyadan emek, sermaye ve girişimi kendine çekerek sahip olduğu doğal kaynak ve pazar avantajını güçlü bir ekonomi inşa etmede kullandı. Bu süreçte, ABD, İngiltere'nin serbest ticaret doktrinindeki ısrarından büyük ölçüde yararlandı. Bu süreçte ABD'nin İngiltere karşısındaki üstünlüğü daha belirgin hale geldi. 1880'de İngiltere'nin dünya sanayi üretimindeki payı %22,9 iken bu oran 1913'te %13,6'ya geriledi. Buna karşılık ABD ekonomisi 1913 yılında dünya sanayi üretiminin %32'sini gerçekleştiriyordu (Kennedy, 1988: 228). ABD'nin, coğrafi olarak yalıtılmış konumu nedeniyle Avrupa güç mücadelelerinin dışında kalması ve kıtasal ölçekteki bir egemenlik sahasında iç kolonizasyona odaklanması (Orta ve Batı bölgelerin yerleşime açılması) nedeniyle kolonyalist politikaların dışında kalması 20. Yüzyıldaki dünya liderliği için hayli elverişli bir konum sağladı. 19. Yüzyıl başlarında hayata geçirdiği Monroe Doktrini uyarınca, anti-kolonyalizm, başka ülkelerin egemenlik alanlarına karışmama ve izolasyonizm politikalarını benimsemesi I. Dünya Savaşı ve sonrasında ortaya çıkan sistemik kaos ortamında ABD'ye önemli bir avantaj sağladı (Kiernan, 1978: 11). Bu sistemik kaosun en önemli vechesi 1917 Ekim Devriminin zaferiyle güç kazanan işçi sınıfı enternasyonalizmi ve ulusların kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin koşulsuz savunusuna dayanan anti-emperyalizmdi. Bu gelişmeler kapitalist dünyada özellikle kolonyalist güçlerde büyük bir paniğe yol açtı. I. Dünya Savaşı sonrasındaki sistemik kaosun bir diğer vechesi ulusal birliğini 19. Yüzyıl sonlarında geleneksel yönetici sınıflarla yükselen burjuvazinin uzlaşması yoluyla gerçekleştiren Almanya, İtalya ve Japonya gibi güçlerin dünya güç dengesini tehdit eden saldırgan bir ittifak oluşturmasıydı. Bu ittifakın karşısında eski serbest ticaret emperyalizminin devamından yanan olan İngiltere ve Fransa yer alıyordu. Almanya ve müttefikleri II. Dünya Savaşında kendi yayılma amaçlarının önünde en büyük engel olarak gördükleri Sovyet gücünü ortadan kaldırmak için ve kaynakların yeniden bölüşümünü sağlamak için İngiltere ve Fransa ile çatışma yoluna girdiler. Bu çatışma iki savaş arası döneme damgasını vuran Büyük Depresyonla dünya piyasasının tümüyle çözülmesi ve

Westphalia sisteminin bütün ilke kural ve normlarının daha önce görülmemiş bir şekilde ihlal edilmesiyle doruk noktasına ulaştı. II. Dünya Savaşı, öncesi ve sonrasıyla sömürgelerdeki ulusal kurtuluş mücadelelerine büyük bir ivme kazandırdı. Sonuçta, savaş ve devrimler 19. Yüzyılın son kalıntılarını ortadan kaldırdı (Arrighi, 2000: 108-109).

ABD savaş sonrasında 19. Yüzyıl başlarında İngiltere'nin yaptığı gibi Westphalia sisteminin ilke kural ve normlarını yeniden kurmak amacıyla önce devletler arası sisteme önderlik ederek sonra da yeniden kurduğu bu sistemi yeniden yapılandırmaya ve yönetmeye devam ederek hegemonyayı elde etti.

Geçmişte kendi bağımsızlığını Britanya İmparatorluğu'ndan kazanmış olma tecrübesine sahip olan ABD'nin kolonyal imparatorluk fikrine şiddetle karşı olması ve "ulusların kendi kaderini tayin hakkı" ilkesine sahip çıkması hegemonyanın en önemli veçhelerinden birisiydi. (Gamble, 2007: 38). Bu bağlamda dünya çapında sömürgelerin ortadan kaldırılması ve bütün ulusların eşit hakka sahip olarak Genel Kurul çatısı altında toplandığı Birleşmiş Milletlerin kuruluşu ABD'nin hegemonik liderliğini destekleyen bir gelişme oldu. Bu gelişme ABD hegemonyasının 19. Yüzyıl İngiliz hegemonyasından en önemli farkını oluşturmaktadır. İngiliz hegemonyası altında devletler arası sistemi yönetmek için devlet gücünden özerk bir örgütlenme bulunmuyordu. 19. Yüzyılda uluslararası hukuk ve güçler dengesi Westphalia'dan beri olduğu gibi devletlerin üzerinde değil devletler arasında işliyordu. Avrupa ittifakının, yüksek finansın ve dünya piyasasının işleyişi devletlerin üzerinde yer almasına karşın, bunlar örgütsel olarak İngiltere'nin dünya gücünün birer fonksiyonu olarak işlev gördüler. Buna karşılık BM aracılığıyla ABD hegemonyasının örgütsel yapısı, egemen devletlerin kendi aralarında ve yurttaşlarıyla ilişkilerini kendilerinin uygun gördükleri şekilde düzenleme haklarını ve güçlerini büyük ölçüde kısıtladı (Arrighi, 2000: 112).

ABD'nin hegemonyasının bir diğer veçhesi Sovyetler Birliği'nin II. Dünya Savaşı sonrasında genişleyen nüfuzu karşısında gelişmiş kapitalist dünyanın ve azgelişmiş ülkelerin emekçilerine refah ve kalkınma vaadiydi. Bu vadin gelişmiş ülkelerin yöneticileri nezdindeki anlamı Büyük Depresyonu izleyen dönemde dünya ticaretini durma noktasına getiren rekabetçi devalüasyonların ve korumacı tarifelerin kaldırılması ve spekülatif sermaye hareketlerinin kontrol altına alınması, ticaret ve doğrudan yabancı yatırımların iş dünyası ilkelerine göre iş adamları tarafından engelsizce hayata geçirilmesiydi. 1931 yılında çöken uluslararası finansal sistem ve ardından gelen uzun gerileme dönemi, yeni bir uluslararası ekonomi düzen ihtiyacını gündeme getirmiş ve herhangi bir gelişmiş ülkenin ABD'nin işbirliği olmadan böyle bir düzenin oluşturulmasını önermesinin mümkün olmadığı anlaşılmıştı (Gill, Law; 1988: 131-133). Derin bir krizin ertesinde serbest girişim sisteminin işlenmesi ve serbest

ticaretin yeniden tesisi için gerekli uluslararası ekonomik mekanizmaların inşası zorunluymdu.

ABD'nin, böylesi bir yeniden yapılanmaya öncülük etmek üzere hegemonik liderliği üstlenmesi için gerekli ideoloji 1930'larda Roosevelt döneminde hayata geçirilen müdahaleci liberal deneyim içerisinde giderek belirginleşti. Öte yandan iç savaşı izleyen dönemde belirgin hale gelen pragmatik ve esnek *Amerikanizm* ideolojisi, tekelci kapitalizmin egemen olduğu bir dünyada ABD'ye bir dünya liderliği için avantaj sağlıyordu. Gramsci (2010: 344-346)'nin "Amerikanizm ve Fordizm" başlıklı notlarında "ussal bir demografik bileşim" temelinde ortaya çıktığını söylediği bu ideoloji, ABD'nin tarihsel gelişimine içkindir. Amerikan toplumu, feodal bir geçmişe sahip olmadığı için Avrupa toplumlarında patrimonyal ilişkiler temelinde varlığını sürdüren toprak sahipleri, geleneksel tüccarlar, din adamları ve bürokrasi gibi burjuva ilerlemenin önünü tıkayan asalak sınıflar burada yoktur. ABD'nin "büyük tarihsel ve kültürel gelenekleri"nin olmayışı da, böylesi bir yükten özgürleşmesini sağlamış, esnek ve pragmatik iş hayatı kültürünün Amerikan toplumuna nüfuz etmesine, Fordist emek denetiminin görece kolay bir şekilde hayata geçirilmesine imkan vermiştir. Sermayenin Fordist emek denetimi yoluyla "emek üzerindeki gerçek boyunduruğu"nun güç kazanması, ABD işçi sınıfının hegemonik projeye eklemlenmesini sağlamıştır.

Amerikan yönetici elitleri arasında 1930'ların ekonomik krizi içinde belirgin hale gelen ABD hegemonyası fikri, savaş sırasında askeri harcamalar yoluyla sağlanan güçlü toparlanma ile sağlam bir temele kavuşmuş, bu çerçevede ABD, Temmuz 1944'te daha II. Dünya Savaşı sürerken, savaş sonrası dünya düzeninin temellerinin atılacağı bir uluslararası konferans düzenlenmesine öncülük etmiştir. ABD'nin New Hampshire bölgesindeki Bretton-Woods kasabasında toplanan konferansta eski hegemonik güç olan İngiltere'yi J. M. Keynes temsil etmiş, konferansa Keynes'in tezleri ile ABD'nin tezleri arasındaki rekabet damgasını vurmuştur. Keynes'in tezleri, ABD liderliğinde olacağı açık olan yeni uluslararası düzenin, eski hegemon İngiltere'nin çıkarlarını korumayı amaçlayan bir Anglo-Amerikan ittifakı ekseninde oluşturulması niyetini yansıtıyordu. Sonuçta konferansa ABD Ticaret Bakanı White'ın sunduğu plan kabul edildi. White'ın sunduğu plan bir istikrar fonu, bir dünya bankası ve dolara dayalı altın standardı öneriyordu. Bu kurumların her biri ABD denetiminde olacak, dünyanın önderliği ABD'nin istediği koşullarda sağlanacaktı (Gamble, 2007: 41). Konferans sonucunda uluslararası ödemeler sistemini düzenleyen IMF (Uluslararası Para Fonu) ve daha sonradan Dünya Bankası olarak anılacak olan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) adlı iki kurum oluşturuldu. IMF'nin kuruluşu ile altın standardına dayalı sabit kur sistemi hayata geçirildi. Kurulan mali sisteme göre ise, ABD doları, altına sabitlendi ve diğer ülke paraları da dolara göre fiyatlandırıldı. Böylece ABD doları dünya çapında rezerv para niteliği kazandı.

Bretton-Woods sistemiyle hayata geçirilen parasal rejim bir tür uluslararası Keynesçilik öneriyor ve ortaya çıkan ödemeler dengesi açıklarını çözecek bir kreditor sağlıyordu. Aynı zamanda IMF gözetiminde gerçekleştirilecek devalüasyonlar yoluyla altın standardında var olmayan bir politika esnekliği getiriyordu (Cohn, 2012: 143-145). Bretton Woods Anlaşmasıyla kurulan Dünya Bankası ise yıkılan ekonomilerin onarım ve kalkınma çabalarına mali kaynak sağlamakla görevlendirildi. Ancak ABD soğuk savaş ortamında Batı Avrupa ekonomilerinin yeniden yapılandırılması için Truman Doktrini doğrultusunda Marshall Yardımlarına başvurduğu için DB daha ziyade az gelişmiş ülkeler için kalkınma programları hazırlamakla ilgilenmeye başladı.

ABD hegemonyasının gelişmiş ülkeler için kabul görmesinin iktisadi koşulu ABD'nin sağladığı sermaye malları, krediler ve pazar olanaklarıydı. ABD sınai gücü ve teknolojik kapasitesi ile kapitalist ekonominin dümeninde yer alacaktı. Bir ülke bir oy ilkesine dayalı BM kurumlarından farklı olarak IMF ve DB'nin başta ABD'in kendisi olmak üzere az sayıda gelişmiş ülkeye (kotalara katkı oranında) karar mekanizmasında anahtar rol veren eşitsiz kurucu sözleşmesi, ABD hegemonyasının uluslararası kuruluşlar eliyle pekiştirilmesini sağladı.

ABD hegemonyası altında işleyen kapitalist ekonominin gelişmiş dünyanın emekçi yığınları nezdinde meşruluğunu sağlayan temel ise, refah devleti uygulamalarıydı. Bu politikalar, bir yandan Sovyet tehdidi, diğer yanda güçlü sosyalist partilerin ve sendikaların varlığı koşullarında, savaş sonrası yüksek büyüme hızlarının mümkün kıldığı ödünlerdi. Az gelişmiş dünya açısından ise, hegemonya, Sovyetler Birliği ile bu ülkeler üzerindeki nüfuz savaşının bir parçası olarak ABD kredileri ile finanse edilen kalkınma programlarına dayalı olarak inşa edildi. Bu programlar, IMF'nin istikrar programlarıyla birlikte ABD öncülüğünde oluşturulan yeni uluslararası işbölümünün tahkim edilmesinde önemli bir rol oynadı. Bu dönemde kimi Orta ve Latin Amerika ülkeleri ile kimi Uzak Asya ülkeleri ABD'nin ve gelişmiş Avrupa ekonomilerinin büyük firmalarının doğrudan yatırımlarıyla bağımlı bir sanayileşme yoluna girdi (Schwartz, 2010: 241-242).

19. Yüzyıl İngiliz hegemonyasının dünya piyasasının ve finans ağının yönlendirici gücü ile sürdürülmesine karşılık, ABD hegemonik gücünün ürünleri olarak yaratılan IMF ve DB gibi kuruluşlar uzun dönemde hegemonik dünya düzeninin genişlemesine ve yeniden üretilmesine yönelik kuralları somutlaştıran bir rol oynadılar. Bu kuruluşların bir diğer işlevi ise dünya düzeninin normlarını ideolojik olarak meşrulaştırmaktı. Bu kuruluşlar eliyle bir yandan çevre ülkelerden elit devşirilirken diğer yandan karşı hegemonik düşüncelerin absorbe edilmesi için gerekli müktesebat yaratıldı (Cox, 1983: 172-173).

Tablo 1. 19. Yüzyıl İngiliz Hegemonyası ve 20. Yüzyıl Amerikan Hegemonyası

Karşılaştırma Ögeleri	19. Yüzyıl İngiliz Hegemonyası	20. Yüzyıl ABD Hegemonyası
<i>Karakteristik Piyasa Yapısı</i>	Serbest Rekabetçi	Tekelci
<i>Üretim</i>	Hafif Tüketim (Tekstil) ve Ağır Sanayi	Elektronik ve Sentetik Materyaller
<i>Sermaye İhracı</i>	Para Sermaye ve Ticarete Yönelik Altyapı Yatırımları Şeklinde Doğrudan Sermaye İhracı	Üretken Sermaye İhracı
<i>Uluslararası İşbölümü</i>	İmalatçı Merkez - Birincil Ürün Üreten Çevre	Teknoloji Yoğun Merkez - Emek Yoğun Çevre
<i>Parasal Sistem</i>	Altın Standardı	Bretton Woods Sistemi
<i>Parasal Otorite</i>	<i>Haute</i> Finans	IMF
<i>İdeoloji</i>	Manchester Liberalizmi Serbest Ticaret Emperyalizmi	İçkin (Embedded) Liberalizm Serbest Girişim Sistemi
<i>Hegemonyaya Öngelen Sistemik Kaos</i>	Fransız Devrimi Devrim Çağı (1789-1848)	Sovyet Devrimi Avrupa Güçler Dengesinin Dağılması
<i>Hegemonik Gücün Devletler arası Sisteme Sunduğu "Ortak Çıkar"</i>	Burjuva Milliyetçiliği	Self Determinasyon
<i>Devletler Arası Sistemin Düzenleyici Mekanizması</i>	Avrupa İttifakı	Birleşmiş Milletler
<i>Hegemonyanın "Asrı Saadet" Dönemi</i>	1846-1879	1945-1965

Sonuç olarak ABD, kendi liderliğinde oluşturulacak bir hegemonik düzenin inşası için gerekli "uluslararası tarihsel blok"u büyük bir dikkatle oluşturmayı başardı. Bu tarihsel bloğu bir araya getiren ideoloji, serbest girişim sistemi ve liberal demokrasiydi. Sovyet tehdidinin ayakta tuttuğu bu uluslararası tarihsel blok, ulusal kapitalist çıkarlar açısından ABD'nin sağladığı kredi ve pazar olanakları, tabi sınıf ve halklar açısından ise refah devleti, kalkınma vaadi ve ulusal egemenliğe saygı gibi ortak çıkar öğeleriyle meşrulaştırıldı.⁸ Hegemonik bir düzen inşasında ABD'nin entelektüel ve moral üstünlüğünü sağlayan en önemli öğe, kolonyalist bir geçmişe sahip olmayışı, Wilson'dan bu yana ulusların kendi kaderini tayin hakkı ilkesine sadık kalması ve en önemlisi pragmatik Amerikan ideolojisinin taşıyıcılığı yapan ABD üniversitelerinin sunduğu geniş bir uzmanlar havuzundan oluşan entelektüel sermayesiydi. Öte yandan Amerikan kültür endüstrisi hegemonik düzenin ideolojik yeniden üretimi için güçlü bir dayanak oluşturuyordu.

Hegemonik liderliğin en önemli zor aygıtı ise Sovyet tehdidine karşı bir Atlantik ittifakı olarak tasarlanan NATO'ydu. NATO soğuk savaş döneminde ABD öncülüğünde Batı bloğunun ortak askeri paktı olarak işlev gördü. Ancak NATO'dan bağımsız olarak ABD, kurduğu ittifaklar ve tüm dünyaya yayılmış üsleriyle kendi oluşturduğu

uluslararası sistemin jandarmalığını üstlenirken 19. Yüzyılda tüm dünya denizlerinde gezen İngiliz donanmasına kıyasla daha esnek ve daha masrafsız bir güvenlik stratejisini hayata geçirdi (Gamble, 2002: 132).

Savaş sonrası ABD hegemonyasının asr-ı saadet dönemi (*belle époque*) 1960'lardan itibaren Batı Avrupa ve Japonya ekonomilerinin toparlanmasının ardından ciddi sorunlarla yüz yüze geldi. ABD'nin doların uluslararası rezerv para rolünü istismar ederek sürdürdüğü gevşek maliye politikaları ve kronik dış açıkları Bretton Woods sisteminin sonunu getirdi. 1971 yılında Bretton Woods sisteminin çöküşü ABD hegemonyasının klasik dönemini sona erdirdi.

SONUÇ YERİNE: İKİ HEGEMONİK LİDERLİĞİN KARŞILAŞTIRMASI

Modern kapitalizmin yaklaşık iki yüzyıllık tarihi boyunca sırasıyla İngiltere ve ABD'nin liderliğinde biçimlendiği görülmektedir. Bu iki ülke iki farklı yüzyılda uluslararası sistemin ve ekonominin norm kural ve ilkelerini belirleyen bir liderlik icra edebilmiştir. Kapitalist gelişmenin birbiriyle rekabet halindeki farklı kapitalist grupları ifade eden farklı ulus devletler temelinde geliştiği göz önüne alındığında, lider ülkenin yönetici konumunun diğer devletlerin meydan okumasıyla karşılaşması kaçınılmazdır. Bu durum araştırmacıların dikkatini hegemonik liderliğin yer değiştirmesinin mekanizmalarını açıklamaya yöneltmiştir. Son iki yüzyıllık deneyime hegemonya tartışmaları çerçevesinde bakıldığında, karşımıza çıkan ilk gerçek, tam anlamıyla hegemonik liderliğin ancak özel koşulların çakıştığı kısa dönemler için icra edilebildiğidir. Ancak hegemonik devletin sahip olduğu konumu kurumsallaştırma başarısına bağlı olarak, hegemonya zayıflasa bile başat (dominant) devlet olarak devletler arası sistem ve uluslararası ekonomik sistemi yönetmeye devam etmesi ya da kendisi olmadan bir karar alınamayan bir üstünlüğü sürdürmesi olanaklıdır.

19. ve 20. Yüzyıl İngiliz ve Amerikan hegemonyalarını karşılaştırırken dikkate alınması gereken ilk öge, iki devletin kapitalizmin farklı aşamalarında farklı devletler arası sistemler üzerinde hegemonik liderlik icra etmiş olmasıdır. 19. Yüzyıl İngiliz hegemonyası, kapitalist gelişmenin Batı Avrupa ile sınırlı olduğu bir ortamda doğmuş, İngiltere kapitalist gelişmenin merkantilist aşamasında oluşturduğu ticari ağı aracılığıyla kendi etrafında bir uluslararası iktisadi işbölümü ve güç dengesi oluşturmuştur. Kapitalist gelişmenin kolonyalist miras temelinde gelişen bu erken aşamasında İngiltere, oluşum halindeki az sayıdaki ulusal ekonomilerden oluşan sistemi, liberal ideoloji ve piyasa zorunlulukları tarafından desteklenen iktisadi ve diplomatik gücüyle yönlendirerek bir hegemonik rol icra etmiştir.

20. Yüzyıl Amerikan hegemonyası ise daha karmaşık bir uluslararası ekonomiye ve daha kalabalık bir devletler arası sisteme liderlik etmiştir. ABD hegemonyası döneminde, kapitalizmin dayandığı teknolojik ve örgütsel temel 19. Yüzyıldan tümüyle farklıdır. İngiltere başta olmak üzere 19. Yüzyılın sanayileşmiş az sayıda ülkesi ağırlıklı olarak meta ihracatına dayalı bir birikim stratejisi izlerken 20. Yüzyılda özellikle iki savaş arasındaki istikrarsız dönemin ardından iç pazardaki talebin yönetimi büyük bir önem kazanmıştır. 20. Yüzyılda bilimsel iş idaresi ilkelerine göre yönetilen dev firmaların egemen olduğu gelişmiş kapitalist ekonomilerde, kitlesel üretim 19. Yüzyıla göre büyük bir önem kazanmış ve bu çerçevede para ve maliye politikaları aracılığıyla efektif talebin yönetimi gerekli hale gelmiştir. Öte yandan örgütlü emeğin siyasi partiler ve sendikalar yoluyla bölüşüm ilişkilerine doğrudan müdahalesi, devletin ekonomideki rolünü artırmış, dış dengesizliklere karşı uyarılma mekanizmalarının kurala bağlanmasını zorunlu hale getirmiştir.

19. Yüzyılda devletler arası sistemin iktisadi veçhesi dış borç, ticaret ve ticarete yönelik altyapı yatırımlarına odaklanan sermaye ihracına yönelikken, 20. Yüzyılda üretken sermaye ihracı ya da üretime yönelik doğrudan yatırımlar büyük bir önem kazanmıştır. Sermayenin artan uluslararasılaşma düzeyine koşut olarak uluslararası eşitsiz işbölümü nitelik değiştirmiş, II. Dünya Savaşı sonrasında sanayileşmenin doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla az gelişmiş dünyaya yayılmasıyla, uluslararası hiyerarşinin yeniden üretimi için bağımlı ülkelerin uygulayacağı iktisat politikalarının gelişmiş ülkeler lehine merkezi düzeyde tasarımı hegemonik liderliğin temel işlevlerinden birisi haline gelmiştir. ABD hegemonyası, 19. Yüzyılın *laissez faire* kapitalizminin yerine, kapitalizmin karşılaştığı en büyük krizin ardından benimsenen Keynesyen politikalar çerçevesinde yönetilen bir kapitalizmin egemen olduğu bir iktisadi ortamda hayata geçmiştir.

ABD'nin Bretton Woods Anlaşmasıyla oluşturduğu kurumlara ve tanımlanmış kurallara dayalı hegemonyası 1970'li yıllardan itibaren toparlanan Avrupa ve Japon ekonomilerinin meydan okumasıyla sona ermiş, hegemonya en azından görünüşte yerini The Trilateral Commission vb. platformlar aracılığıyla zengin Kuzey ülkeleri arasında paylaşılan bir liderlik dönemine bırakmıştır. Bu dönemde sabit kur sisteminden esnek kur sistemine geçiş doların uluslararası rezerv para işlevini ortadan kaldırmamış, ABD ekonomisinin dünya ekonomisi içindeki ağırlığı ve rekabet gücü doların konumunu sürdürmesini sağlamaya devam etmiştir. ABD hegemonyasının güçlü meydan okumalarla karşılaştığı bu dönem boyunca ABD finansal gücüne yaslanarak ve "Washington Uzlaşması" başlığı altında neoliberal politikaların dünya çapında hayata geçirilmesine öncülük etme misyonunu üstlenerek başat konumunu sürdürmeyi başarmıştır. Bu son dönemin hegemonya tartışmaları çerçevesinde değerlendirilmesi ise başka bir çalışmanın konusu olmak durumundadır.

NOTLAR

---

¹ Bu konuda yararlı bir özet için bkz. Bieler ve Morton (2004).

² Arrighi (2002) *Uzun Yirminci Yüzyıl* adlı çalışmasında kapitalizmin tarihinde hegemonik güçlerin yer değiştirmesini hegemonik gücün oluşum ve olgunluk sürecini niteleyen maddi genişleme, gerileme sürecini niteleyen finansal genişlemeyi içeren “sistemik birikim çevrimleri” analizi çerçevesinde ele alır. Ne var ki bu çerçevede bir tartışma, 1970 sonrası ABD hegemonyasının statüsü üzerine yürütülen ve bu yazının kapsamını aşan geniş bir tartışmanın aktarılmasını gerektirmektedir.

³ Mutlak monarşilerin hangi toplumsal sisteme ait bir iktidar biçimi olduğu ya da sınıf karakteri ünlü *Feodalizmden Kapitalizme Geçiş Tartışmaları*'nın önemli başlıklarından birisidir. Bu konuda bkz. Sweezy et al. (1978). Perry Anderson (1974: 19) bu tartışmaya mutlakçı devletin kökenlerini konu alan çalışmasında şu yorumla katkıda bulunur: ...“*Feodal lordların sınıf egemenliği serfliğin yavaş yavaş ortadan kaybolmasıyla doğrudan tehlike altına girdi. Sonuç, feodalizme özgü siyasal-yasal baskının köy toplumunun moleküler düzeyinden merkezi ve askeri bir düzeye taşınmasıydı : Yani Mutlak Monarşi.*”

⁴ İngiliz Devriminin klasikleşmiş bir yorumu için bkz. Hill (2005).

⁵ Üçgen ticarete İngiltere'den başta tekstil olmak üzere zanaat ürünleri ile dolu olarak hareket eden İngiliz filoları Batı Afrika kıyılarında bu malların bir bölümünü köle karşılığında satıyor, buradan satın aldıkları köleleri Amerika'daki ve Karayipler'deki plantasyon sahiplerine satmak üzere yenedünyaya hareket ediyordu. Amerika'ya geldiklerinde, ellerindeki köleleri büyük toprak sahiplerine satıyor, ve gemilerini İngiliz tekstil manüfaktürlerinde hammadde olarak kullanılan pamuk, tütün, pirinç, şeker gibi ticari tarım ürünleri ile doldurarak yeniden İngiltere'ye dönüyorlardı. Bu ürünlerin bir bölümü de Avrupa pazarlarına ihraç ediliyordu. Bu ticareti *Capitalism ve Slavery* adlı kitabında ayrıntılı bir şekilde ele alan Eric Williams, 1962 yılında bağımsızlığına kavuşan İngiliz kolonisi Trinidad ve Tobago'nun ilk başbakanıdır. Koloniciliği ahlaki olarak mahkum eden bu kitap ülkenin bağımsızlık mücadelesinde büyük bir rol oynamıştır.

⁶ Bu tartışmalar başta Ricardo olmak üzere dönemin iktisatçıların çalışmalarında merkezi bir yer teşkil eder. Bkz. Kanth, (1986).

⁷ Örneğin Louis Napolyon döneminde Fransa, İngiltere ile karşılıklı olarak tarifeleri indirmeyi öngören kapsamlı bir serbest ticaret anlaşması imzaladı. 1860 yılında imzalanan ve Cobden-Chevalier Anlaşması diye bilinen bu anlaşmada, İngiliz heyetine Tahıl Yasaları'nın kaldırılmasında büyük rolü olan Richard Cobden başkanlık etti (More, 1997: 132).

⁸ Sovyetler Birliği liderliğinde güçlü bir karşı kutbun varlığı ABD hegemonyasının en önemli dayanaklarından birisidir. Benzer durum 19. Yüzyıl İngiliz hegemonyası dönemi için geçerli değildir. Bu farklılık hegemonya tartışmaları bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Dünya Sistemi Kuramcıları Sovyet sosyalizmini farklı bir toplumsal sistemin yarattığı bir tehlike olarak değil, rakip merkezden hegemonik merkeze yönelik bir meydan okuma olarak yorumlamıştır (Chirot ve Hall, 1982: 86). Buna karşılık Neo-Gramsciyen Okul, kendi içindeki farklı yorumlarla birlikte Sovyetler Birliğini sosyalist bir deneyim olarak görür. Sözelimi Cox (1991) , SSCB'nin tarihe karıştığı yıl kaleme aldığı değerlendirmede, reel sosyalizm deneyiminin bireylerin yanlış politikaları açısından değerlendirilmesine de, bu deneyimin sosyalist olmadığı gerekçesiyle eleştirilmesine de karşı çıkar. Ve bu deneyimin Marksist tarihsel inceleme kategorileri çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bu konuda ayrıca bkz. Van Der Pijl (1993).

KAYNAKÇA

- Anderson, P. (1974), *Lineages of Absolutist State*, London: New Left Books.
- Arrighi, G. (1993), "Three Hegemonies of Historical Capitalism", in S. Gill (ed.), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, New York: Cambridge University Press, 148-185.
- Arrighi, G. (2000), *Uzun Yirminci Yüzyıl: Para Güç ve Çağımızın Kökenleri*, Çev., R. Boztemur, Ankara: İmge.
- Bieler, A., A.D. Morton (2004), "A Critical Theory Route to Hegemony, World Order and Historical Change: Neo-Gramscian Perspectives in International Relations", *Capital&Class*, 28 (1), 85-113.
- Burnham, P. (1991), "Neo-Gramscian Hegemony and the International Order", *Capital&Class*, 15 (3), 73-92.
- Brenner, R. (1977), "The Origins of Capitalist Development: a Critique of Neo-Smithian Marxism", *New Left Review I*, 104, 25-92.
- Cain, P.J., A.G. Hopkins (1987), "Gentlemanly Capitalism and British Expansion Overseas II: New Imperialism, 1850-1945", *The Economic History Review*, 40 (1), 1-26.
- Carr, E.H. (1999), *Milliyetçilik ve Sonrası*, Çev., O. Akinhay, İstanbul: İletişim.
- Chirot, D., T.D. Hall (1982), "World-System Theory", *Annual Review of Sociology*, 8, 81-106.
- Clapham, J.H. (1968), *The Economic Development of France and Germany 1815-1914*, London: Cambridge University Press.
- Cox, R.W. (1981), "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millennium-Journal of International Studies*, 10 (2), 126-155.
- Cox, R.W. (1983), "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", *Millennium-Journal of International Studies*, 12 (2), 162-175.
- Cox, R.W. (1991), "'Real Socialism' in Historical Perspective", *Socialist Register*, 27, 169-193.
- Cohn, T.H. (2012), *Global Political Economy: Theory and Practice*, Boston: Longman
- Engels, F. (1997), *İngiltere'de Emekçi Sınıfların Durumu*, Çev., Y. Fincancı, Ankara: Sol.

- Galagher, J., R. Robinson (1953), "The Imperialism of Free Trade", *The Economic History Review*, 6 (1), 1-15.
- Gamble, A. (2002), "Hegemony and Decline: Britain and the United States", in P. K. O'Brien and A. Clesse (eds), *Two Hegemonies: Britain 1846-1914 and the United States, 1941-2001*, Aldershot: Ashgate Publishing, Ltd., 127-140
- Gamble, A. (2007), "Keynes, Anglo-Amerika ve Hegemonik İstikrar Teorisi", Çev., O Etiman, *Mülkiye*, 31 (256), 31-44.
- Gill, S., D. Law (1988), *The Global Political Economy: Perspectives, Problems, and Policies*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Gilpin, R. (1981), *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gourevitch, P. (1977), "Trade, Domestic Coalitions, and Liberty: Comparative Responses to the Crisis of 1873-1896", *Journal of Interdisciplinary History*, 8 (2), 281-313.
- Gramsci, A. (2010), *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar, 1916-1935*, D. Forgacs (ed), Çev., İ. Yıldız, Ankara: Dipnot.
- Hobsbawm, E. (1989), *Devrim Çağı*, Çev., J. Ergüder ve A. Şenel, Ankara: Verso Yayınları.
- Hobsbawm, E.J. (1998), *Sanayi ve İmparatorluk*, Çev., A. Yılmaz, Ankara: Dost .
- Hill, C. (2005), *1640 İngiliz Devrimi*, Çev. N. Kalaycıoğlu, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kanth R.K. (1986), *Political Economy and Laissez-Faire: Economics and Ideology in the Ricardian Era*, Totowa, New Jersey: Rowman & Littlefield.
- Kennedy, P. (1988), *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, London: Unwin Hyman.
- Kiernan, V.G. (1978), *America, the New Imperialism: From White Settlement to World Hegemony*, London: New Left Books.
- Krasner, S.D. (1976), "State Power and the Structure of International Trade", *World Politics*, 28 (3), 317-347.
- Mathias, P. (1969), *The First Industrial Nation, An Economic History of Britain, 1700-1914*, London: Methuen.
- Mooers, C. (1997), *Burjuva Avrupa'nın Kuruluşu*, Çev., B. S. Şener, Ankara: Dost Yayınları.
- More, C. (1997), *The Industrial Age: Economy and Society in Britain, 1750-1985*, Pearson: Harlow.
- Polanyi, K. (2000), *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*, Çev., A. Buğra, İstanbul: İletişim.
- Roll, E. (1956), *A History of Economic Thought*, London: Faber and Faber Ltd.
- Schwartz, H.M. (2010), *States versus Markets: The Emergence of a Global Political Economy*, New York: Palgrave Macmillan.
- Supple, B. (1976), "The State and The Industrial Revolution: 1700-1914", in C. M. Cipolla (ed.), *The Industrial Revolution, 1700-1914, Fontana Economic History of Europe*, Vol. III, New York: The Harvester Press,
- Sweezy, P. et al. (1978), *The Transition from Feudalism to Capitalism*, London: Verso.

- Van Der Pijl, K. (1993), "Soviet Socialism and Passive Revolution", in S. Gill (ed.), *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, New York: Cambridge University Press, 237-258.
- Wickersham, J. M. (1994), *Hegemony and Greek Historians*, Rowman & Littlefield.
- Wallerstein, I. (1974), "The Rise and Future Demise of the World-Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis", *Comparative Studies in Society and History*, 16 (4), 387-415.
- Williams, E. (1964), *Capitalism and Slavery*, London: Deutsch.
- Wood, E. M. (2003), *Kapitalizmin Köken: Geniş Bir Bakış*, Çev., A. C. Aşkın, Ankara: Epos.
- Yetiş, M. (2009), "Gramsci ve Devletin İki Görünümü", *Mülkiye*, 33 (264), 129-153.